

Karakteristike i značaj srebrne ekonomije

Tokić, Mihaela

Undergraduate thesis / Završni rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Economics in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Ekonomski fakultet u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:145:643611>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-27**

Repository / Repozitorij:

[EFOS REPOSITORY - Repository of the Faculty of Economics in Osijek](#)

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski sveučilišni studij Poduzetništvo

Mihaela Tokić

KARAKTERISTIKE I ZNAČAJ SREBRNE EKONOMIJE

Završni rad

Osijek, 2020.

Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Ekonomski fakultet u Osijeku
Preddiplomski sveučilišni studij Poduzetništvo

Mihaela Tokić

KARAKTERISTIKE I ZNAČAJ SREBRNE EKONOMIJE

Završni rad

Kolegij: Gospodarstvo Hrvatske

JMBAG: 0010222971

Email: mihaelaa.tokic@gmail.com

Mentorica: izv.prof.dr.sc. Nataša Drvenkar

Komentorica: Ivana Unukić, mag.oec.

Osijek, 2020.

University Josip Juraj Strossmayer of Osijek
Faculty of Economics in Osijek
Undergraduate study Entrepreneurship

Mihaela Tokić

**CHARACTERISTICS AND SIGNIFICANCE OF THE SILVER
ECONOMY**

Final paper

Osijek, 2020.

IZJAVA

O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI, PRAVU PRIJENOSA INTELKTUALNOG VLASNIŠTVA, SUGLASNOSTI ZA OBJAVU U INSTITUCIJSKIM REPOZITORIJIMA I ISTOVJETNOSTI DIGITALNE I TISKANE VERZIJE RADA

1. Kojom izjavljujem i svojim potpisom potvrđujem da je ZAVRŠNI (navesti vrstu rada: završni / diplomski / specijalistički / doktorski) rad isključivo rezultat osobnoga rada koji se temelji na mojim istraživanjima i oslanja se na objavljenu literaturu. Potvrđujem poštivanje nepovredivosti autorstva te točno citiranje radova drugih autora i referiranje na njih.
2. Kojom izjavljujem da je Ekonomski fakultet u Osijeku, bez naknade u vremenski i teritorijalno neograničenom opsegu, nositelj svih prava intelektualnoga vlasništva u odnosu na navedeni rad pod licencom *Creative Commons Imenovanje – Nekomercijalno – Dijeli pod istim uvjetima 3.0 Hrvatska*.
3. Kojom izjavljujem da sam suglasan/suglasna da se trajno pohrani i objavi moj rad u institucijskom digitalnom repozitoriju Ekonomskoga fakulteta u Osijeku, repozitoriju Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku te javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15).
4. izjavljujem da sam autor/autorica predanog rada i da je sadržaj predane elektroničke datoteke u potpunosti istovjetan sa dovršenom tiskanom verzijom rada predanom u svrhu obrane istog.

Ime i prezime studenta/studentice: Mihaela Tokić

JMBAG: 0010222971

OIB: 56685821474

e-mail za kontakt: mtokic@efos.hr

Naziv studija: Preddiplomski sveučilišni studij Poduzetništvo

Naslov rada: Karakteristike i značaj srebrne ekonomije

Mentor/mentorica diplomskog rada: Izv. prof. dr. sc. Nataša Drvenkar

U Osijeku, 09. RUJNA 2020 godine

Potpis

Tokić

SAŽETAK

Srebrna ekonomija posvećena je starijim osobama u određenom društvu. Simbolični nazivi poput „siva ekonomija“, „ekonomija starenja“ ili „srebrna ekonomija“, aludiraju na sjedu kosu starijih osoba. Prema pravilima srebrne ekonomije, starija osoba ne mora nužno biti umirovljenik, već su to sve osobe starije od 50 godina. Zajednička karakteristika svih pripadnika ove populacije jesu potrebe koje imaju. Biološki proces prisiljava ljude na određene potrebe, koje se javljaju uslijed fizičkog i mentalnog starenja. Koncept srebrne ekonomije se javlja kao rješenje tih potreba, jer zadovoljava potrebe starijih (često kroz inovacije) i stvara nova radna mjesta za radno aktivno stanovništvo. Proces starenja stanovništva stvaran je i utječe na svako tržište i industriju, kao što su: smještaj, transport, prehrambena industrija, osiguranje, robotika, zdravlje, komunikacije, Internet, sport i slobodno vrijeme. Sve se te industrije već prilagođavaju procesu starenja stanovništva. Proaktivna poduzeća stvaraju nove strategije i proizvode kako bi odgovorili na potrebe starenja stanovništva.

Srebrna ekonomija u Europi predstavlja treću najveću ekonomiju u svijetu, odmah iza ekonomija Sjedinjenih Američkih Država i Kine. Nova studija Europske komisije podsjeća na ovu priliku, istražuje njen konkretan ekonomski potencijal i postavlja korake kako to u potpunosti iskoristiti. Republika Hrvatska, iako članica Unije, nema implementiran koncept srebrne ekonomije u svom realnom gospodarstvu, zbog čega starije osobe još uvijek predstavljaju teret i prijetnju, a ne priliku za zaradu i unaprjeđenje kvalitete života čitavog društva.

Ključne riječi: srebrna ekonomija, starenje „odozgo“, starenje „odozdo“, inovacije

ABSTRACT

The silver economy is dedicated to the elderly in a particular society. Symbolic names such as "gray economy", "aging economy" or "silver economy" allude to the gray hair of the elderly. According to the rules of the silver economy, an older person does not necessarily have to be a pensioner, but all persons older than 50 years. A common characteristic of all members of this population are the needs they have. The biological process forces people to certain needs, which arise due to physical and mental aging. The concept of the silver economy emerges as a solution to these needs, as it meets the needs of the elderly (often through innovation) and creates new jobs for the working active population. The aging process of the population is real and affects every market and industry, such as: accommodation, transportation, food industry, insurance, robotics, health, communications, Internet, sports and leisure. All these industries are already adapting to the aging process of the population.

If ranked among sovereign nations, the European silver economy (the economy of a population over the age of 50) would currently be the third largest economy in the world, just behind the US and China. A new study by the European Commission recalls this opportunity, explores its concrete economic potential and sets out steps to take full advantage of it. The Republic of Croatia, although a member of the Union, has not implemented the concept of the silver economy in its real economy, which is why the elderly still represent a burden and a threat, rather than an opportunity to earn and improve the quality of life of society as a whole.

Keywords: Silver economy, "top-down" aging, "bottom-up" aging, innovation

1. Uvod.....	1
2. Metodologija rada	2
2.1. Predmet i ciljevi istraživanja	2
2.2. Metode istraživanja.....	2
2.3. Hipoteze rada	2
3. Pojmovno definiranje srebrne ekonomije.....	3
3.1. Položaj i značaj srebrne ekonomije u svjetskoj ekonomiji.....	6
3.1.1. <i>Utjecaj demografskog deficita na dugoročno održiv gospodarski rast i razvoj.....</i>	<i>7</i>
3.2. Prilike koje proizlaze iz srebrne ekonomije	8
3.2.1. <i>Srebrni turizam</i>	<i>11</i>
3.2.2. <i>Olderpreneur.....</i>	<i>16</i>
3.2.3. <i>Zdravstvena njega i zaštita</i>	<i>16</i>
3.2.4. <i>Pametna rješenja za populaciju srebrne ekonomije</i>	<i>17</i>
3.3. Posljedice srebrne ekonomije	18
3.3.1. <i>Demografsko starenje “odozgo”</i>	<i>18</i>
3.3.2. <i>Demografsko starenje “odozdo”</i>	<i>19</i>
3.4. Budućnost srebrne ekonomije	20
4. Srebrna ekonomija i demografski trendovi i izazovi u Europskoj uniji.....	20
4.1. Europsko inovacijsko partnerstvo za Aktivno i Zdravo starenje (partnerstvo)	27
4.2. Srebrna ekonomija i demografski trendovi i izazovi u Republici Hrvatskoj	30
5. Zaključak	35
Literatura.....	36
Popis slika.....	39
Popis tablica	40

1. Uvod

Suvremena ekonomija suočava se s novim izazovom, a jedni od tih izazova svakako su oni koji su prouzrokovani demografskim promjenama u većini zemalja svijeta. Demografske promjene rezultat su dvaju prirodnih fenomena. S jedne strane, sve je više starijih osoba zbog povećanja kvalitete života starijih osoba (prije svega zbog bolje zdravstvene zaštite i prevencije bolesti), a s druge strane, broj starijih osoba raste jer je natalitet smanjen. Demografski izazovi očekivan su rezultat, nastao uslijed društvenih trendova, poput: gospodarskih kriza, planiranja obitelji, duljeg obrazovanja, bolje zdravstvene i socijalne zaštite, medicinskih otkrića i unaprjeđenja, prevencije bolesti. Starenje „odozgo“ sa sobom donosi duži životni vijek prouzrokovan boljom kvalitetom života starijih osoba, dok se starenje „odozdo“ odnosi na produljeno obrazovanje i svojevrsno odgođeno zasnivanje obitelji (odgađanje roditeljstva i roditeljstvo u kasnijoj životnoj dobi) uz smanjeni natalitet u odnosu na trendove mortaliteta pa se javlja negativan prirodni prirast (depopulacija). Posebno poguban trend vezan je uz starenje populacije „odozdo“, jer niske stope nataliteta impliciraju buduće probleme, vezane uz tržište rada. Postavlja se pitanje: „Tko će financirati mirovinski i zdravstveni sustav, ako broj radno sposobnog stanovništva bude jednak ili manji od broja radno neaktivnog stanovništva?“. Odgovore je moguće pronaći u novom konceptu ekonomije nazvanom „srebrna ekonomija“. Srebrna je ekonomija osmišljena kao koncept u kojem se nastoji postići zadovoljenje potreba osoba starije životne dobi (50+), kroz kreiranje politika, strategija i ciljeva, koji imaju za zadatak poticati stvaranje inovacija, koje će rezultirati tehnologijama, procesima, proizvodima i uslugama, koje zadovoljavaju potrebe i želje osoba starije životne dobi. Inovacije namijenjene spomenutoj grupaciji često su vezane uz područje gerontologije, koje predstavlja interdisciplinarno područje, proizašlo iz ergonomije, za razvoj novih rješenja za osobe starije životne dobi. Sve se više govori o području gerontotehnologije, kao podgrane unutar gerontologije, usmjerenom na tehnološke inovacije u gerontologiji.

Rad u teorijskom dijelu definira pojam srebrne ekonomije te utjecaj demografije na stvaranje koncepta srebrne ekonomije, kao i smjerova i prilika proizašlih iz srebrne ekonomije. Praktični dio rada analizira srebrnu ekonomiju na razini Europske unije i na razini Republike Hrvatske, kroz istraživanje službenih dokumenta te znanstvenih i stručnih radova domaćih i stranih znanstvenika.

2. Metodologija rada

Metodologija rada definira predmet i cilj istraživanja, prikazuje metode korištene u izradi rada, kao i hipoteze rada, koje se kroz rad istražuju te prihvaćaju ili odbacuju u zaključku završnog rada.

2.1. Predmet i ciljevi istraživanja

Cilj je završnog rada definirati teorijski okvir oko pojma „srebrna ekonomija“. Stvaranjem teorijskog okvira dobit će se uvid u značenje, problematiku, praksu te potencijale koje pruža ovaj koncept suvremene ekonomije. Cilj praktičnog dijela rada jest steći uvid u srebrnu ekonomiju na europskoj i hrvatskoj razini te generirati zaključke o stanju srebrne ekonomije na promatranom području.

2.2. Metode istraživanja

Prilikom izrade završnog rada korišteni su sekundarni izvori podataka, prije svega znanstveni i stručni članci i knjige. U radu su korišteni izvještaji koje izdaju institucije Europske unije, na temelju kojih je napravljena analiza u praktičnom dijelu rada, na primjeru Europske unije te Republike Hrvatske. Podaci su obrađivani uz pomoć metode komparativne analize, metode obrade statističkih podataka, stvaranjem zaključka iz više pojmova te razlaganjem općeg pojma na više zaključaka. U radu su korištene metoda indukcije (stvaranje novog općeg zaključka iz više posebnih zaključaka), metoda dedukcije (stvaranje posebnog zaključka iz općenitog zaključka), metoda deskriptivne statistike (prikupljanje, uređivanje i prezentiranje statistički relevantnih podataka). Metoda indukcije korištena je prilikom izučavanja prilika koje proizlaze iz srebrne ekonomije, metoda dedukcije korištena je prilikom definiranja pojma srebrne ekonomije, dok je metoda deskriptivne statistike korištena u praktičnom dijelu prilikom interpretacije rezultata istraživanja.

2.3. Hipoteze rada

Rad počiva na sljedećim hipotezama:

H1... Srebrna ekonomija je financijski potentan koncept unutar realne ekonomije

H2... Europska unija je svjetski lider u pristupu i promoviranju srebrne ekonomije

H3... Republika Hrvatska prati trendove srebrne ekonomije u skladu s ostalim članicama unije

3. Pojmovno definiranje srebrne ekonomije

Ljudska populacija stari, što predstavlja izazov za društvo, ali može biti i velika prilika za poduzetničke poduhvate i razvoj nove ekonomije. Konkurencija za bolji položaj u segmentu starenja gospodarstva već je započela u cijelom svijetu. U današnje se vrijeme inovacije fokusiraju na rješenja za starije ljude. Posebna pozornost modela srebrne ekonomije usmjerena je na upravljanje zdravlje kroz zdravstveni sustav. Prema Europskoj komisiji (2015.), stanovništvo u većini razvijenih zemalja svijeta rapidno stari. Donedavno, proizvođači nisu smatrali da je generacija 50+ jak tržišni potencijal te usluge i proizvodi dizajnirani za njih nisu im bili prioritetni. Međutim, u današnjem nestabilnom ekonomskom okruženju, stariji ljudi (umirovljenici i starije osobe čija djeca žive samostalno) predstavljaju jednu od najvažnijih skupina kupovine vlasti. Prema Zsarnoczky (2016.c) znanstvenici sa Sveučilišta Oxford, stvorili su pojam „ekonomija srebra“, koji se odnosi na ekonomiju dobne skupine 50+, uključujući sve njihove ekonomske aktivnosti, proizvode, zahtjeve i izdatke. Srebrnu ekonomiju ne treba promatrati samo kroz kategoriju umirovljenika, već kroz sve osobe koje su starije od 50 godina, a pozornost treba obratiti i na osobe koje se približavaju toj dobnoj skupini. Starije osobe su različite po mnogo čemu, jer starost kao glavna odlika, može tvoriti razliku od nekoliko desetljeća razlike, što dovodi do podjele na „mlađe“ i „starije“ starije osobe. “Srebrna ekonomija (engl. *Silver economy*) je termin koji se koristi za ekonomiju koju pokreću stariji, bilo kao aktivni poslovni ljudi ili kao rastuće tržište proizvoda i usluga za ljude starije životne dobi. Naziv dolazi od sijede, srebrne, boje kose koju najčešće imaju stariji ljudi“ (Jurčić, 2017:657).

Prema Europskoj komisiji (2015.), industrije neprestano razvijaju proizvode i usluge posebno dizajnirane za starije osobe. Novi modeli u sektoru srebra moraju poštovati osnovne faktore, poput: spola, kulturne pozadine, stečenih vještina, životnog iskustva ili zdravstvenog stanja. Gerontolozi starenje tijela vide kao normalan biološki proces, koji ne mora pratiti bolesti i oštećenja. No, starenje svakako povećava zdravstvenu osjetljivost osobe. Proces starenja, pogađa sve osobe i institucije koje su u kontaktu sa starijom osobom, dakle obitelj, institucije i društvo u cjelini. U bilo kojoj fazi mogu se pojaviti različiti faktori rizika tijekom starenja, ali postoji takozvano „zdravo starenje“. Potrebe starijih osoba stvaraju efekt povlačenja koji će rezultirati ne samo ekonomskim rastom, ali će također izazvati neusporedivu socijalnu usklađenost. „Na razini potrošnje učinci srebrne ekonomije, odnosno gospodarske prilike i

možnosti koje izrastaju iz javne ili osobne potrošnje povezane sa starenjem stanovništva i specifičnim potrebama starije populacije, trebali bi dovesti do inovacija u pružanju određenih „srebrnih roba i usluga”, prije svega na području socijalnih i zdravstvenih usluga te povećanja kvalitete i sigurnosti života“ ističe Župan (2019:100). Može se zaključiti kako inovacije za tržište srebrne ekonomije predstavljaju izvor novih prilika za inoviranje. Razumijevanje stvarnih potreba starije generacije dovest će do inovacija koje mogu biti korisne svima. Tablicom 1 daje se prikaz ekonomskih segmenata srebrne ekonomije.

Tablica 1. Ekonomski segmenti srebrne ekonomije

Mediji	Moda	Gerontologija	Kućne usluge
Nekretnine i pametni domovi	Obrazovni sustav	Turizam i medicinski turizam	Starački domovi i pomoć u življenju
Fitness	Financije i osiguranje	Kozmetika	Mobilnost
Kultura i rekreacija	IT – inovativne tehnologije	Kućna dostava	Robotika
Arhitektura	Dizajn	Javni prijevoz	Lokalne tržnice

Izvor: Zsarnoczky, 2016.a:107

Zdrav način života zauzima sve važnije mjesto u životima starijih osoba, a pružatelji usluga starijim osobama sve više nastoje ponuditi takve proizvode i usluge ovoj kategoriji ljudi. S obzirom na inovacije, proces starenja nastavlja se paralelno s današnjim trendovima urbanizacije, jer starija populacija ima tendenciju migracije iz ruralnih i perifernih područja prema središnjim urbanim područjima. Jedan od glavnih problema urbanizacije su stariji ljudi voljni da se presele u urbana područja uglavnom zbog dostupnosti usluga, ali gradovi često nisu spremni osigurati podržavajuće okruženje za takve ljude. Stvaranje prostora za starije osobe uvelike će utjecati na lokalne ljude, životnu sredinu, postojeće sustave cesta i kolnika, komunalne i prijevozne usluge, prostore u zajednici i parkovima, radna mjesta, trgovačke prostore, liječničke ordinacije, škole, bolnice i javne ustanove. Starije su osobe svjesne svoje pozicije koja vodi ka sve većoj ovisnosti o drugim članovima (mlađim) društva. Starije osobe često nemaju povjerenja u druge ljude jer se boje iskorištavanja njihove pozicije i sve veće ovisnosti o drugim, često nepoznatim ljudima. Stoga, je komponenta prijateljskog pristupa

prema starijim osobama sve važnija u pristupu srebrnom tržištu. Razvijanjem empatije prema srebrnom tržištu dolazi do bolje interakcije i otvorenosti tog tržišta ka novim mogućnostima i idejama.

Rastuća ekonomija srebra donosi ogromne potencijale u smislu inovacijskih izazova, uslijed potražnje za razvojem usluga prilagođenih starijim osobama. Tvrtke se moraju pripremiti za predstojeće promjene i razviti kapacitete, kroz veću dostupnost proizvoda i usluga. Stvaranje zadovoljstva kod pripadnika srebrne ekonomije pokazat će koje tvrtke stvaraju pravu vrijednost za srebrno tržište te profilirati tržišne lidere srebrne ekonomije na određenom geografskom području. Može se pretpostaviti kako će starije osobe više voljeti mjesta i usluge u kojima mogu osjetiti osjećaj povezanosti i pripadnost. Stariji ljudi danas imaju višu razinu obrazovanja od prethodnih starijih generacija i više ih je iskusno u korištenju tehnologije.

Zsarnoczky (2016.a) ističe kako se unutar srebrne ekonomije sve više razvija područje aktivnog i zdravog starenja, poznato pod skraćenicom "AHA" (*active and healthy ageing*). Prema WHO (2020.) zdravo starenje predstavlja stvaranje prilika, koje će starijim osobama omogućiti društvo i radno okruženje na koje su navikli, u cilju stvaranja produktivne atmosfere i motivacije za stvaranjem i osjećajem korisnosti tijekom cijelog života. Cilj je Svjetske zdravstvene organizacije omogućiti zdravo starenje svima. Zdravo starenje ne znači nužno starost bez bolesti ili otežanih fizičkih i mentalnih funkcija, zdravo starenje označava starenje koje unatoč bolestima i smanjenim mogućnostima omogućava odvijanje svih životnih funkcija starije osobe. Na taj se način omogućava funkcionalna sposobnost osobe, koja će dovesti do:

- zadovoljenja osobnih potreba,
- učenja i razvoja,
- mobilnosti,
- uspostave i razvoja odnosa,
- korisnosti u zajednici (WHO, 2020.).

Unutarnje mogućnosti osobe zajedno sa okruženjem predstavljaju funkcionalnu sposobnost osobe, koja se temelji na interakciji osobe s okruženjem. Fizičke i mentalne mogućnosti predstavljaju unutarnje sposobnosti osobe, poput: komunikacije, kretanja, promišljanja, zaključivanja ili promatranja. Unutarnje sposobnosti uvelike su determinirane životnim navikama, genetikom osobe, medicinskom njegom i okruženjem u kojem osoba živi. Okruženje

se može definirati kao mjesto na kojem osoba živi (stambeni prostor), pripadnost zajednici (vjerskoj, etničkoj ili na temelju drugih uvjerenja) te dostupnosti zdravstvenih usluga. Okruženje koje podržava funkcionalne mogućnosti i unutarnji kapacitet osobe, moguće je okarakterizirati kao zdravo okruženje za pripadnike srebrne ekonomije. Prema WHO (2020.), ključna razmatranja zdravog starenja dijele se na:

- raznolikost: ne postoji tipična starija osoba. Neki 8-godišnjaci imaju razinu tjelesne i mentalne sposobnosti koja pogoduje usporedbi s 30-godišnjacima. Druge će osobe iste dobi zahtijevati veliku brigu i podršku osnovnim aktivnostima poput oblačenja i prehrane. Treba razraditi politiku za poboljšanje funkcionalnih sposobnosti svih starijih ljudi, bilo da su ovisni o skrbi ili između njih,
- nejednakost: veliki udio (otprilike 75%) raznolikosti kapaciteta i okolnosti opaženih u starijoj dobi rezultat su kumulativnog utjecaja prednosti i nepovoljnosti na život ljudi. Nejednakost može proizaći iz čimbenika kao što su obitelj u kojoj je osoba rođena, spol, nacionalnost, razina obrazovanja i financijska sredstva.

Kako bi se starenje stanovništva moglo pratiti i evaluirati potrebno je definirati pokazatelje kojima se prati kvaliteta života pripadnika srebrne ekonomije. Župan (2019.:98) ističe: „glavni je pokazatelj kvalitete života osoba starije životne dobi mogućnost pojedinca da sa svojim prihodima i resursima osigura zadovoljenje osnovnih životnih potreba, ali i drugih socijalnih i kulturnih potreba. Ako nema te mogućnosti, možemo reći da su te osobe siromašne kada su njihovi prihodi i resursi toliko neodgovarajući da im ne dozvoljavaju uživati standard života koji se smatra prihvatljivim u društvu u kojem žive“ (Župan, 2019.:98).

Razvoj i uporaba ekonomskih segmenata uvelike su određeni prihodima koje starije osobe ostvaruju. Ako osoba starije životne dobi nije u mogućnosti podmirivati ništa više od svojih fizioloških potreba, teško se može očekivati konzumacija usluga s područja kulture i rekreacije, medicinskog turizma ili mobilnosti. Rezultat toga je marginalizacija i lošiji životni standard osoba starije životne dobi, koji se osjećaju isključeno i u nepravednom položaju u društvu koje su stvarali tijekom svog života.

3.1. Položaj i značaj srebrne ekonomije u svjetskoj ekonomiji

Prema Zsarnoczky (2016.b), ekonomija srebra u svijetu ima različite percepcije. Razvoj robotike stvara nova rješenja za srebrnu ekonomiju, kao primjerice u Japanu. EU veći naglasak

stavlja na načelo solidarnosti. Socijalna i ekonomska kohezija dovodi do međugeneracijske solidarnosti i razvoja gerontoloških inovacija, namijenjenih pripadnicima srebrne ekonomije. Prema Cornet (2014.), srebrna ekonomija krovni je koncept koji su ekonomisti i viši stručnjaci za tržišta postavili na dnevni red kao novi put za rast, zbog sve većih potreba sve veće populacije starih potrošača. Cilj mu je kupovnu moć starijih ljudi iskoristiti za cvjetanje inovacijskog tržišta zdravstvenih i drugih usluga, uključujući zabavu i socijalnu integraciju. Većina tehnoloških projekata (još uvijek) ne uspijeva dostići veliku raznolikost u segmentima masovnog tržišta. Glavne prepreke i dalje otežavaju razvoj inovacijske tehnologije i valjanih poslovnih modela za dobrobit starijih osoba. Unatoč primjeni teorijskih modela prihvaćanja tehnologije u dizajnu proizvoda, inovativne tehnologije ne odgovaraju realnom pristupu koji korisnici trebaju prioritetima ili motivacijama izbora.

Svjetska ekonomija sve je više obilježena i opterećena izazovom rasta broja starijih osoba, što zbog pada nataliteta, što zbog povećanja životnog vijeka starijih osoba uslijed veće kvalitete života, prije svega bolje medicinske zaštite. Ovaj izazov predstavlja globalni izazov, a samo nekolicina zemalja svijeta nema značajan udio starijih osoba u svojoj demografskoj strukturi. Srebrna ekonomija ponajviše se promatra kroz prizmu koristi za starije osobe i koristi od starijih osoba. U nastavku slijedi prikaz utjecaja starije populacije na gospodarske kretnje na svjetskoj/europskoj razini.

3.1.1. Utjecaj demografskog deficita na dugoročno održiv gospodarski rast i razvoj

Prema Zsarnoczky (2016.b), stanovništvo širom svijeta pokazuje tendenciju starenja, i u razvijenom svijetu i u zemljama u razvoju. Pretpostavka je kako će istraživački pristup gerontologiji dovesti do dužeg životnog vijeka i porasta kvalitete života starijih osoba. Predikcije govore kako će regija sa najvećim postotkom starijeg stanovništva biti Japan, a potom Europska unija. Stručnjaci Europske unije su tako imenovali sijedu kosu starijih osoba fenomenom starenja. Također se može pretpostaviti kako će svjetska ekonomija morati ugraditi ekonomiju srebra u sve svoje segmente i prilagoditi se ovom rastućem tržištu. Prilagodba će stoga biti nužna i u postojećim ekonomskim modelima, jer neće biti moguće zanemariti udio starijeg stanovništva.

Prema Ahtonen (2012.), Eurostat je predviđao kako će broj starijih od 65 godina u članicama EU porasti sa 17% u 2010. na oko 30% do 2060. godine. Štoviše, udio radno sposobnih ljudi

će opadati dok se relativni broj umirovljenika i dalje povećava. Europska Komisija procjenjuje da će do 2060. godine izdaci za zdravstvo i mirovine, porasti na gotovo 30% BDP-a u EU. Očekuje se da će troškovi porasti za 4,75 postotnih bodova BDP-a, ali nije jasno odakle će taj novac doći. Kao odgovor na demografske promjene, više pažnje mora se posvetiti strukturi zdravstvene zaštite i skrbi sektora, socijalnim uslugama, tržištu rada, financijskim sustavima i obrazovanju, kao i integraciji migranata. Zdravo i aktivno starenje treba biti promovirano kao ključni dio rješenja. EU i njezine države članice moraju poduzeti potrebne mjere i baviti se izazovom, kroz stvaranje ponude starijim ljudima. Tablica 2 donosi poredak deset zemalja koje imaju najveći udio starijeg stanovništva u svojoj populaciji u 2015. godini te predikciju deset najstarijih nacija za 2030. godinu.

Tablica 2. Zemlja s najbržim trendom starenja stanovništva

	2015. godina	2030. godina
1.	Japan	Japan
2.	Njemačka	Njemačka
3.	Italija	Italija
4.	Francuska	Južna Koreja
5.	Španjolska	Francuska
6.	Ujedinjeno kraljevstvo	Švicarska
7.	Kanda	Ujedinjeno Kraljevstvo
8.	Ukrajina	SAD
9.	Poljska	Australija
10.	SAD	Kina

Izvor: Zsarnoczky, 2016.b:557

Vidljivo je kako će prva tri mjesta i u 2030. godini biti rezervirana za Japan, Njemačku i Italiju, dok će Francuska s četvrtog mjesta otići na peto mjesto, jer će Južna Koreja doći na njeno mjesto. SAD s desetog mjesta prelazi na osmo mjesto, dok se Kina po prvi puta pojavljuje u ovom sustavu vrijednosti 2030. godine na desetom mjestu.

3.2. Prilike koje proizlaze iz srebrne ekonomije

Počele su se razvijati analize različitih rezultata istraživanja stručnjaka Europske unije kroz nove programe koji imaju za cilj ponuditi nova rješenja i alternative za one koji žele sudjelovati

u programima. Prema Zsarnoczky (2016.a) temeljni zaključci gerontoloških istraživanja su:

- očekivani životni vijek čovjeka može se produljiti do 150 godina, od čega će oko 30 godina biti postignuto zdravim načinom života, genetskim modifikacijama i tehnologijama implantata,
- intelektualni učinak može se poboljšati kemijskim, psihološkim i psihobiološkim metodama,
- na obrambeni-zaštitni rad imunološkog sustava može se utjecati i modificiranim ciljanim dijetalnim programima,
- uloga osoba starije dobi se transformira, ali nema općeg obrasca starenja, jer bolesti utječu na kvalitetu života.

Gerontologiju treba istaknuti kao okosnicu srebrne ekonomije, jer iz nje proizlaze definicije problema i odgovori na njih. Klimczuk (2012.) gerontologiju ističe kao temelj srebrne ekonomije, a autor izraza je Graafmans. Gerontologija zahtjeva interdisciplinarnost, što znači da je sve znanstvene discipline moguće povezati u stvaranju novih rješenja – fizika, medicina, ekonomija, biologija, pravo i neke druge discipline. Povijest institucionalne gerontehnologije kao znanosti i prakse, datira iz 70-ih godina 20. stoljeća iz istraživanja o osnovama ergonomije, gerontologije, gerijatrije i urbanizma. Na prvom međunarodnom kongresu gerontehnologije, održanom 1991. godine, artikulirano je pet direktiva, a one su:

- sprečavanje problema,
- povećanje mogućnosti za samostalno rješavanje problema bez promjene vještine i okruženja,
- nadoknađivanje gubitka,
- pružanje skrbi samo po potrebi,
- proučavanje i poboljšanje postojećeg dizajna (Klimczuk, 2012.)

No, sam pojam gerontologije se učestalo modificira te se sve više govori o pojmu gerontotehnologije, koja stavlja fokus na razvoj tehnologije za koju je pretpostavka kako će koristiti i biti tražena od osoba iz „srebrnog“ ekonomskog bazena. Prema Cornet (2014.), gerontotehnologija je orijentirana prema korisnicima, uključiva i multidisciplinarna. Njezin je cilj poboljšati tehnološke inovacije za dobrobit, socijalnu uključenost i neovisnost članova društava koja stare. S druge strane, mjere srebrne ekonomije su osmišljene za podršku inovacijama i uslugama za dobit, ali i za rezultate koji odgovaraju sve većoj potražnji zbog

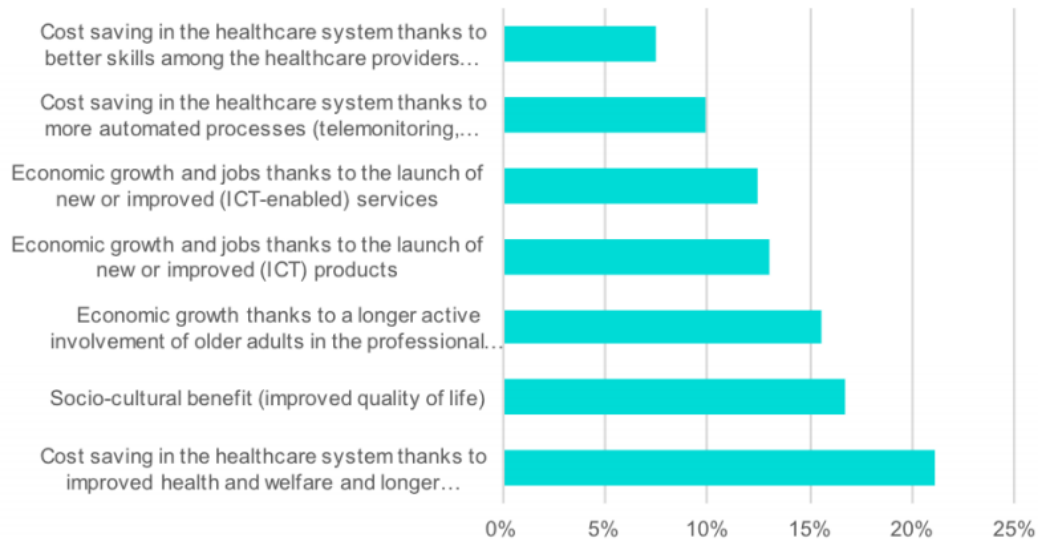
masovnog starenja generacija. Trenutno srebrna ekonomija uglavnom cilja na ljude s većim prihodima i kupovnom moći. Klimczuk (2012.) kao srž geronotehnologije vidi znanje o programu biološkog i psihološkog čovjekovog razvoja. Srebrno tržište zahtjeva prilagodbu proizvoda i usluga, kao što su veća slova, veći gumbi, vidljivije oznake i slično. U tom smjeru nastaje gerontotehnologija, koja proučava sljedećih pet područja:

- zdravstvena rješenja,
- stambena rješenja,
- kretanje i prijevoz,
- informativno-komunikacijska rješenja,
- organizacija rada i slobodnog vremena.

Prema Štefanik i suradnicima (2013.), starenje se obično smatra jednom od najvećih prijetnji državama članicama EU-a tijekom 21. stoljeća. Stanovništvo i njegova dobna struktura su pokazali i značajnost utjecaja na ekonomske rezultate zemalja nakon Drugog svjetskog rata. Glavno pitanje je: „hoće li generacija *babyboomer*-a, rođenih u drugoj polovici 20. stoljeća nastaviti s novim obrascima potrošnje u njihovoj postproduktivnoj dobi“. Promjene u potrošnji i u strukturi potrošnje trebale bi biti pokretačke snage srebrne ekonomije. Takve promjene čine skup ekonomskih aktivnosti povezanih s proizvodnjom roba i usluga namijenjenih usmjeravanju na starije stanovništvo. Očekuje se da će ovaj segment gospodarstva rasti zbog starenja stanovništva. Produženi životni vijek i smanjena plodnost dobro su poznati ključni pokretači demografskih promjena. S padom smrtnosti i plodnosti, dobna raspodjela stanovništva prebacuje se na starije dobne skupine. Iako su danas mnoge europske zemlje doživjele blagi oporavak ukupnih stopa plodnosti zahvaljujući procesu nadoknade koji je povezan s prethodnim odgađanjem porođaja (tzv. tempo efekt), proces starenja je nepovratan u bilo kojem scenariju. Jednom kad se stope plodnosti i smrtnost i stabiliziraju, i europsko stanovništvo će se stabilizirati, ali će se dobni sastav razlikovati značajno od onog danas poznatog. Stoga će proces starenja stanovništva dugoročno utjecati na ekonomski razvoj. Slika sudjelovanja starijih ljudi u društvu često je ograničena ili prikrivena negativnim stereotipima koji proizlaze iz potencijalnog opterećenja starije populacije prema vladama, obiteljima ili ekonomskim resursima. U početku se teorija gotovo usredotočila isključivo na implikacije ovih promjena u veličini stanovništva i povećanju za ekonomsku rast, a manje se pozornosti posvećivalo dobnoj strukturi stanovništva. Uvođenjem dobne strukture u model ekonomskog rasta, uočene su pozitivne implikacije po gospodarstvo i društvo.

U nastavku slijedi prikaz koristi, odnosno gospodarskih učinaka proizašlih iz nacionalnih politika vezanih uz srebrnu ekonomiju, na slici 1.

Slika 1. Očekivane koristi / gospodarski učinci inicijativa nacionalnih politika vezanih za srebrnu ekonomiju

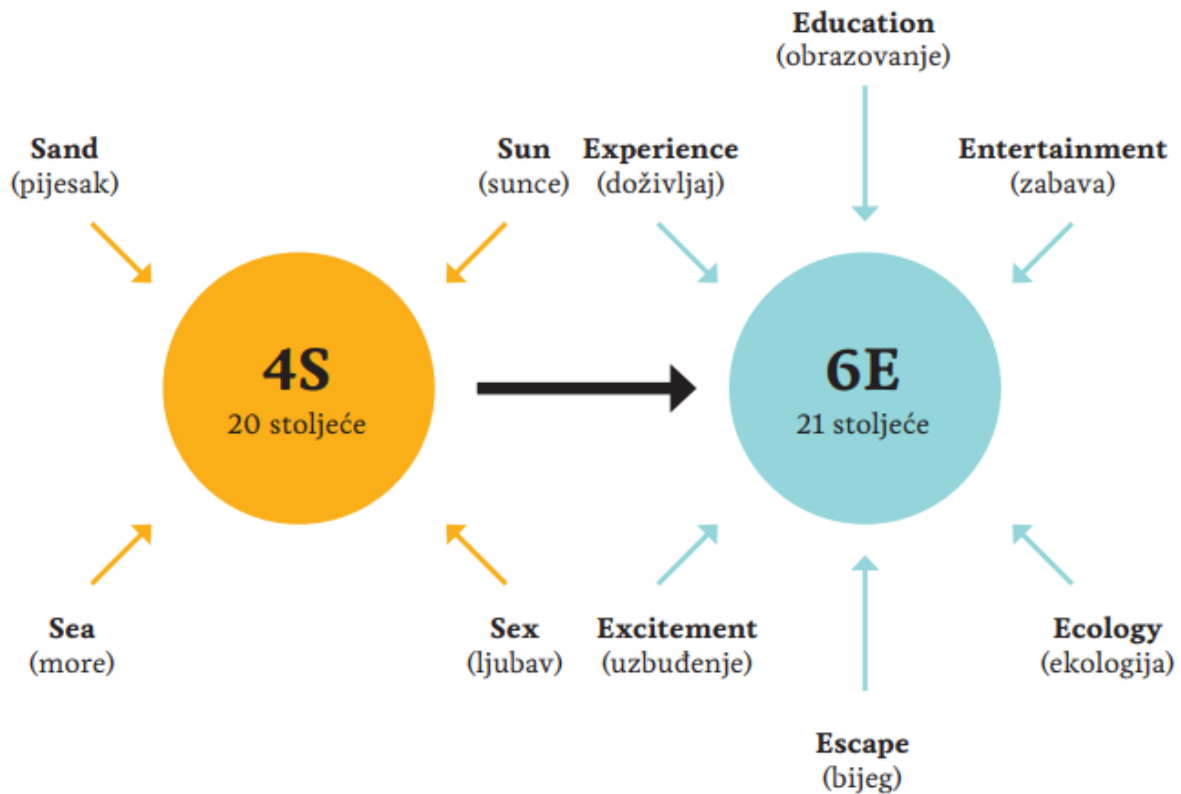
Izvor: autorica preuzela grafički prikaz iz: Europska komisija, 2018:11

Slikom 1 ukazuje se na već spomenutu činjenicu kako će srebrna ekonomija ponajviše biti vezana uz zdravstvenu njegu i zaštitu te inovacije u tom području, zatim slijedi unaprjeđenje kvalitete života kroz organizaciju socijalno-kulturnog života za osobe 50+. Uključenost starijih osoba u tržište rada bit će od ključne važnosti, jer ekonomski rast neće biti moguć bez starijih osoba, koje unatoč svojim godinama još uvijek mogu raditi/ volontirati i na taj način pridonositi ekonomiji.

3.2.1. Srebrni turizam

Turistički doživljaj prije se zasnivao na bazičnim mogućnostima koje priroda nudi, bez oplemenjenog doživljaja. Turist današnjice za svoj novac zahtijeva puno više, ali prije svega želi doživjeti destinaciju u izvornom obliku i osjećati pripadnost na lokaciji na kojoj uslugu konzumira, kroz doživljaj. Slika 2 govori kako turist sve više pažnje posvećuje održivosti, iskustvu, edukaciji, umjetničko-kulturološkim atrakcijama i potrazi za duševnim mirom. Turist današnjice odabire destinacije prema doživljaju koji će iskusiti na određenoj lokaciji, a prirodne karakteristike više nisu od presudne važnosti. Stoga utjecaj kulture i organizacije atrakcija predstavlja ključ u stvaranju turističkog doživljaja.

Slika 2. Tranzicija turističkog doživljaja od 4S prema 6E

Izvor: autorica preuzela sliku iz: Hrvatska turistička zajednica – HTZ, 2016:13

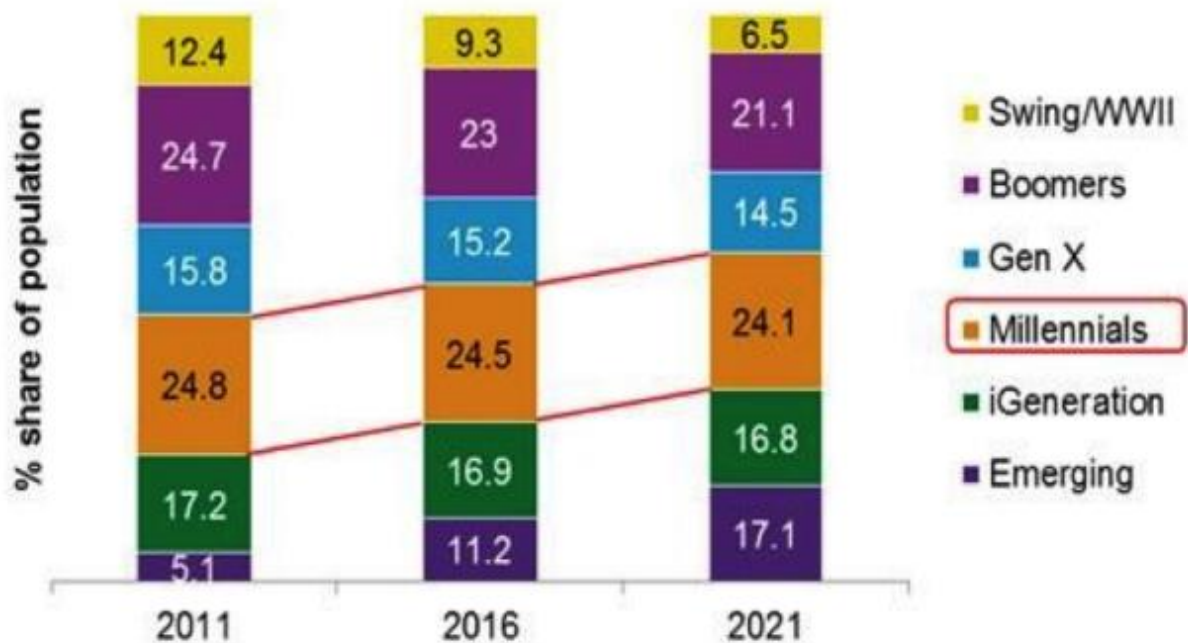
Opće karakteristike srebrnih turista, prema Zsarnoczky (2016.b), su:

- imaju znatna primanja,
- prema demografskoj statistici, većina njih su žene,
- sigurnost im je prioritet, izbjegavat će regije pogođene katastrofama,
- imaju puno slobodnog vremena, mogu putovati u bilo koje doba godine,
- spremni su proširiti svoje vrijeme provedeno na odredištu, čak i više puta,
- mogu se smatrati „radoznalim“ turistima,
- zahtijevaju više komunikacije,
- tražite medicinske i zdravstvene usluge,
- ozbiljno uzimaju u obzir mišljenje i preporuke drugih.

Nadalje, prema Zsarnoczky (2016.b), oduševljenje starije generacije za putovanjima učestalo raste. Međutim, „seniorski turizam“ još uvijek nije jasno definiran segment. Starije osobe su heterogena skupina stanovništva s različitim zahtjevima potrošnje koji mogu biti zadovoljeni

odgovarajućim asortimanom proizvoda i usluga. Kao rezultat rasta potražnje, za starije turiste predviđa se da u bliskoj budućnosti postanu moćna potrošačka skupina. Starija generacija sve se više posvećuje turizmu. Tipična skupina su *Baby-boom* generacija, rođena između kraja 40-ih i sredine 1960-ih. Obično kupuju putničke pakete, stavljaju naglasak na duljinu boravka na odredištu, zanimaju ih druge kulture i otvoreni su prema novim gastronomskim trendovima. S druge točke gledišta, stariji turisti se ne mogu definirati kao homogena skupina. Ovo je djelomično zbog činjenice da se dobna skupina starijih osoba (uglavnom se odnosi na 50+ ljudi) sastoji od različitih generacija. Slikom 3 prikazana je tipologija turista prema generacijama.

Slika 3. Tipologija¹ turista

Izvor: autorica preuzela sliku iz: Hrvatska turistička zajednica – HTZ, 2016:13

Slika 3 donosi prikaz udjela turista prema dobnoj skupini. Vidljivo je kako će 2021. godine turisti stariji od 50 godini činiti oko 40% udjela u ukupnim turistima, što pokazuje potentnost ove grupacije na području turizma. Prema HTZ, 3 grupacije simbolično nazvane, čine ovu populaciju, a one su:

1. „generacija WWII (engl. *World War II* – drugi svjetski rat)/*swing* rođena je 1932. ili prije. U 2016. pripadnici ove generacije imaju 84 godine ili su još stariji. Pripadnici

¹ HTZ prema podacima iz izvješća Mintel Group

- generacije swing rođeni su 1933. i 1945. i u 2016. su u dobi od 71 do 83 godine.
2. generacija *baby-boomers* obuhvaća rođene između 1946. i 1964. pa u 2016. pripadnici ove generacije imaju od 52 do 70 godina. Vole medije (tradicionalni mediji kao što je tisak i TV za njih još uvijek vrijede), uvijek su optimistični, odišu zadovoljstvom, prilagodljivi su promjenama i skloni su užicima. Primjera radi upravo u SAD-u su raspolagali sa čak 70 % prihoda namijenjenih trošenju u 2012. i bit će najbogatija dobna skupina sve do 2030. Tehnološki su orijentirani kao i mlađe generacije te ne štede na novim tehnološkim rješenjima. Više od 82 % generacije *babyboomers* upotrebljava Facebook, a 15,5 % provede više od 11 sati dnevno na internetu. Skloniji su upotrebi tableta i osobnih računala nego pametnih telefona, dijeleći sadržaje na mreži više nego ijedna druga generacijska skupina. Koriste se sadržajem dnevnih novina i magazina na portalima više nego druge dobne skupine. Većina ne živi mirnim životom umirovljenika. Štedjeli su i investirali desetljećima i spremni su trošiti na ono što žele nakon godina usredotočenosti isključivo na svoje nužne potrebe. Dvije trećine umirovljenih pripadnika generacije *babyboomers* želi iskazati svoju individualnost, ponovo definirati svoj život te putovati, zabavljati se i kupovati.
 3. generacija gen X odnosi se na rođene između 1965. i 1976. koji u 2016. imaju između 40 i 51 godine. Ova generacijska grupa koja u 2016. obuhvaća dob od 40 do 51 godine je tzv. mosna generacija između generacije *babyboomers* i *millenials*. S aspekta potrošnje riječ je o izuzetno potentnom potrošačkom, odnosno turističkom segmentu s obzirom na to da se po visini zarade nalaze u svojem najoptimalnijem razdoblju. Često je njihova potrošnja veća od nadolazećeg dijela generacije *millenials* i *boomers* u svojoj zreloj fazi. Povijesno su pripadnici prve generacije koje su odgojili oba zaposlena roditelja (često i razvedena), a tijekom odrastanja prepušteni su sami sebi bez nadzora. Pripadnici ove generacije završili su fakultetsko obrazovanje tijekom recesijskog razdoblja „okusivši” time odmah „realan” svijet pred sobom. To je mnoge od njih prisililo na mukotrpnu potragu i borbu za poslom što je rezultiralo i svojevrsnim cinizmom koji je doživio i svoja filmska uprizorenja u nekim kulturnim filmovima ove generacije. U ovoj generaciji zamjetniji je odlazak ženskog dijela na fakultetsko obrazovanje i potom intenzivniji ulazak u svijet rada. Ženski dio sam sebe opisuje kao „odgovorne” i „osjećajne”, dok muškarci smatraju sebe „odgovornijima”. Žene su pritom sklonije da u usporedbi s muškarcima same sebi postave opsežniji popis ciljeva u budućnosti koje žele ostvariti, koji osim održavanja i poboljšanja mentalnog i tjelesnog zdravlja, obuhvaća i niz hobija te učenje novih vještina“ (Hrvatska turistička

zajednica – HTZ, 2016:29).

Očekuje se da će seniorski turizam biti glavna sila u 21. stoljeću s aspekta populacije. Iako su starije osobe jednako raznolike kao i bilo koji drugi demografski sektor, a mnogi seniori nemaju resursa za putovanje, o starijim putnicima mogu se izvesti sljedeći zaključci:

- vjerojatno su iskusniji putnici.
- imaju više vremena za trošenje na putovanja i slobodno vrijeme.
- putovanja su često životni prioritet, a mnogi su spremni redovito plaćati putovanje.
- općenito imaju više uštede i imovine i manje financijske obveze, posebno u prvim godinama umirovljenja.
- što se tiče vremena putovanja, oni su fleksibilniji i često vole putovati izvan sezone.
- obično zahtijevaju kvalitetnije usluge.
- zdravstvena pitanja mogu utjecati na izbor putovanja, posebno među starijim turistima.

Zabrinutost za zdravlje može utjecati na putovanje kod onih koji se boje da možda neće biti dovoljno zdravi za putovanje, ali uz određene uvjete žele uživati u iskustvima unatoč lošem zdravstvenom stanju. Starost također može motivirati osobu da putuje i vidi zanimljiva mjesta „prije nego što umre“. Zdravlje također može postati čimbenik koji nastaje tijekom putovanja. Na starije ljude možda će više utjecati promjene okoliša i promjene u prehrani, a to je čimbenik koji turistički pružatelji trebaju imati na umu prilikom planiranja putovanja. Nije rijetkost da stariji putnici jedu konzervativno, umjesto da isprobavaju domaću kuhinju, kako bi izbjegli moguće učinke promjene prehrane ili kontrolirali postojeće zdravstvene probleme. Tempo i opseg obilaska za starije putnike također treba pažljivo razmotriti. Tempo kojim starije osobe žele razgledavati destinaciju nije jednak tempu mlađih osoba te tu činjenicu treba uzeti u obzir prilikom kreiranja ponude.

Kao primjer srebrnog turizma moguće je uzeti Senior Citizen Hotel, koji je smješten u Zagrebu. „Izgradnja novih, cjelovitih naselja u kojima će starija populacija naći ambijent koji im je u mnogočemu prilagođen, predstavlja veliku mogućnost za dobivanje novih stanovnika koji u takvim naseljima provode dio ili cijelu godinu u kvalitetnim životnim uvjetima i okruženju („Hrvatska Florida“); takve nove destinacije i novi gradovi, otvaraju nove poslovne prilike i mobiliziraju veliko zapošljavanje, potiču i ubrzani ekonomski rast zemlje u globalu“ (Medicinska grupa, 2019). Cilj je ovih projekata/ investicija, stvoriti okruženje koje je korisno

i ugodno srebrnoj populaciji. Osjećaj pripadnosti i uključenosti jedan je od temeljnih motiva, zbog kojih bi starije osobe promijenile svoju adresu stanovanja i platile pripadajuću cijenu. Osim starijih osoba, ona „naselja“ pruža niz prilika za poduzetništvo mlađim ljudima, poput usluga čišćenja, frizerskih usluga, fitnesa za starije, restorana i kafića, plesnih sekcija i ostalih prilika.

3.2.2. *Olderpreneur*

Prema Hudson i Goodwin (2014.), niz unakrsnih demografskih i ekonomskih kretanja stvorio je dva različita ekonomska trenda: poboljšanje dobrobiti među starijom populacijom praćeno porastom razine nejednakosti unutar te grupacije i „priliku“ ili „nužnost“ poduzetništva. Starije osobe su kroz život stekle vještine, ali i materijalne resurse, kao i kontakte koji im mogu biti od koristi prilikom pokretanja poduzeća. Napori ove vrste odražavaju povećano zadovoljstvo životom starijih i uočljiv doprinos široj ekonomiji. Stariji poduzetnik (*olderpreneur*) je prvi put poduzetnik u dobi od pedeset i više godina. Sve veći broj ljudi preko 50 godina starosti pokreće vlastiti posao, koristeći iskustvo, financijske resurse i kontakte koje su izgradili tijekom svoje karijere kako bi pokrenuli nove i uzbudljive poduhvate.

Prema Cook (2017.), dobna diskriminacija ne postoji kada je osoba sama sebi šef. Rast samozapošljavanja od 2000. godine potaknut je starijim osobama koje sve teže pronalaze posao s punim radnim vremenom. S velikim brojem *baby-boomera* koji se sada približavaju dobi umirovljenja, era „starijeg poduzetnika“ je nastupila. Starost je možda umanjila njihove izgleda za zapošljavanje, ali stariji ljudi često imaju financijsku moć pokretanja vlastitog posla s potencijalom da krenu u drugu karijeru, radeći nešto što su oduvijek željeli raditi. Neki stariji radnici krenuli su na put franšize kupujući gotov posao i pokrenuvši podružnicu u svom lokalnom području. Tvrtke koje otpuštaju zaposlenike u 50-ima donose odluke na temelju hladnog izračuna kako bi poboljšale rezultate. Većinu nije briga što osoba koju su učinili viškom nije spremna za mirovinu i još uvijek ima puno toga za ponuditi.

3.2.3. *Zdravstvena njega i zaštita*

Zdravstvo i zaštita širok su sektor koji obuhvaća područje relevantno za srebrnu ekonomiju. Mnoge države članice EU su u procesu usvajanja ili pročišćavanja strategija koje promiču zdravstvo i njegu starijih odraslih osoba kroz inicijative koje su primjenjive na srebrnu

ekonomiju. Sveukupno, strategije imaju za cilj smanjiti troškove zdravstvenih sustava i poboljšati zdravlje, neovisnost i dobrobit starijih. Zdravstveni sektor opsežan je i već postoje mnoge politike vezane uz srebrnu ekonomiju u ovom sektoru. Prema Europskoj komisiji (2018.), važnost neovisnog življenja postala je široko prepoznata kao ključno sredstvo za smanjenje tereta i pritiska na javne zdravstvene sustave i to se odražava na kreiranje politika država članica EU. Kroz implementaciju podrške mogu se postaviti sustavi koji omogućuju uštedu troškova u automatiziranim procesima u zdravstvu koji olakšavaju pritiske na objekte i troškove.

3.2.4. Pametna rješenja za populaciju srebrne ekonomije

Nove tehnologije igraju važnu ulogu u suočavanju s izazovima starenja populacije. Gerontotehnologiju treba gledati kao ključnu sastavnicu srebrne ekonomije i dati joj strateški značaj. U oblikovanju inovativnih politika prijenos tehnologije i komercijalizacija sustava znanja predstavlja ključ u zadovoljenju potreba osoba koje čine potražnju unutar srebrne ekonomije. Na ovaj način podrška za gerontehnologiju se također može smatrati važnim instrumentom regionalnog razvoja. U isto vrijeme važno je naglasiti da srebrna ekonomija nije samo za starije osobe, već priprema za starost mladih generacija. Pametna rješenja za pripadnike srebrne ekonomije, prema Europskoj komisiji (2018.), bit će vezana uz sljedeće inovacije:

- rješenja koja podržavaju aktivnosti prevencije, terapije i njege, kao i ona koja pomažu osobnu higijenu, uključujući telemedicinu, *telecare*, zdravlje i robotiku,
- rješenja koja se odnose na međuljudsku komunikaciju i organizaciju svakodnevnog življenja kojima se treba izbjeći izolacija osoba starijih od 50+,
- rješenja koja omogućavaju rekreaciju u slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti, uključujući vjeru i putovanja,
- rješenja koja podržavaju neovisan život u „pametnim kućama“ ili „prilagodljivim kućama“ kao i novim zgradama prilagođenim starenju, s integriranim uslugama i značajkama dizajna,
- rješenja koja služe kao mjere prijevoza ljudi i robe ili nude informacije o putovanju i navigacijskim uslugama,
- rješenja koja uključuju zaštitu kuće, nadzor ili podršku starijim osobama u slučaju pada i hitnih slučajeva,
- rješenja koja podržavaju ili omogućavaju fizičke, mentalne i socijalne sposobnosti,

uključujući sport i igre,

- rješenja koja koriste iskustvo vezano za posao i učenje novih vještina specifičnih za posao kroz obuku, uključujući pristupačno radno okruženje i starije poduzetništvo,
- rješenja koja podržavaju financijsku neovisnost i štite financijsku sigurnost starijih ljudi,
- rješenja koja se odnose na prehranu i prehranu prilagođenu potrebama starijih ljudi,
- uključuje sve ostale sektore ili preklapajuće sektore.

Povećanje životnog vijeka uzročno-posljedično rezultira povećanjem broja starijih osoba. Ovo pravilo sa sobom donosi izazove, posebice na području medicinske zaštite i ekonomije. Stoga se uključivanje tehnologije vidi kao izvor poboljšanja životnog standarda i smanjenja troškova. No, ove demografske promjene vode do inovacija. Uvođenje inovativnih tehnologija ključan je čimbenik uspjeha za sve dionike srebrne ekonomije (država, medicinsko osoblje, starije osobe, mlađe osobe). Korištenje tehnoloških alata za starije osobe ima mnogo pozitivnih utjecaja, poput poboljšanja njihove kvalitete života i omogućavanja samostalnijeg života u svojim domovima. Tehnološki alati također mogu poboljšati zdravstveno stanje starijih, na primjer, starije osobe mogu slijediti dnevne vježbe od putem tableta.

3.3. Posljedice srebrne ekonomije

Srebrna ekonomija predstavlja neiskorišten bazen potencijala u kojima mlađe osobe trebaju pronaći načine kako na osnovu potreba starijih stvoriti ideje i ponudu za starije sugrađane. Može se reći kako srebrna ekonomija donosi prilike, ali s druge strane postavlja pitanje što će biti nakon nekoliko desetljeća kada veliki broj starijih osoba umre. Također, postavlja se pitanje koliko su starije osobe u mogućnosti financirati dodatne inovativne usluge. Demografsko starenje stanovništva moguće je s dva aspekta, odnosno starenje nacije može se dogoditi zato što je mortalitet veći od nataliteta ili zato što je životni vijek produžen.

3.3.1. Demografsko starenje "odozgo"

Ovo poglavlje donosi objašnjenje pojma demografskog starenja „odozgo“. „Demografsko starenje ima mnoge negativne učinke. Općenito nepovoljni su učinci na produktivnost, potrošnju, niži ekonomski rast nego ranije. Posebni problemi su manjak radne snage, veći teret na radno-aktivnima u okviru međugeneracijskih transfera (porezi, potpore i sl.), moguća inflacija, skuplji aranžmani za skrb o starijima, povećani izdaci mirovinskog i zdravstvenog sustava, moguća manje kreativna starija radna snaga i još mnogo toga. Premda problemi s

demografskim starenjem nisu došli u vrlo kritičnu fazu, treba djelovati odmah kako bi se budući učinci demografskog starenja ublažili. Niži mortalitet („starenje odozgo“) čini populacije mlađim kada su stope mortaliteta visoke, a starijim kada su stope niske i kada se očekivano trajanje života produljuje“ (Čipin i suradnici, 2014.:33).Može se zaključiti kako starenje „odozgo“ predstavlja pozitivan pokazatelj, jer se radi o starenju uslijed povećanja kvalitete života, prije svega zbog bolje zdravstvene njege i osnovnih životnih uvjeta. Starenje „odozgo“ znači da je određeno društvo doseglo određeni civilizacijski nivo, koji je pokazatelj prijateljskog okruženja prema starijim osobama. Pretpostavka je kako svi ljudi žele doživjeti duboku i zdravu starost koja će im omogućiti nova iskustva i kvalitetan život.

Demografsko starenje „odozgo“ svojstveno je zemljama u kojima se kvaliteta i duljina životnog vijeka povećava. Može se zaključiti kako ovaj oblik demografskog starenja predstavlja pozitivan pokazatelj, jer je do starenja nacije došlo uslijed povoljnih uvjeta života osoba starijih od 50 godina, što znači da je zdravstvena zaštita, potpomognuta novim rješenjima za starije, dovela do boljih uvjeta života i manje smrtnosti, odnosno duljeg životnog vijeka.

3.3.2. Demografsko starenje “odozdo”

Kao suprotnost demografskom starenju „odozgo“ javlja se demografsko starenje „odozdo“. „Demografsko starenje izazvano je ne samo povećanjem očekivanog trajanja života, već je u velikoj mjeri rezultat smanjenog broja rađanja u posljednjih nekoliko desetljeća. Riječ je o tzv. starenju odozdo, koje u najrazvijenijim zemljama sve više uzmiče pred tzv. starenjem odozgo odnosno snižavanjem stope mortaliteta, posebice u starijoj dobi. Niži fertilitet („starenje odozdo“) uvijek dovodi do starijeg stanovništva. To je bio glavni uzrok demografskog starenja tijekom demografske tranzicije, no danas je u razvijenim zemljama manje bitan nego ranije“ (Čipin i suradnici, 2014.:10).Drugim riječima radi se o odumiranju stanovništva, jer se ne rađaju nove osobe, koje bi činile protutežu osobama koje stare, uslijed toga stvara se veliki udio starijih ljudi u društvu. Ova situacija predstavlja stvarnost sve većeg broja zemalja u svijetu i jedno od glavnih pitanja, na koje još uvijek ne postoji odgovor. Neke zemlje drastično potiču prirodni prirast kroz razne mjere poticanja stvaranja mladih višečlanih obitelji u nadi da će se mladi što prije i u što većoj mjeri odvažiti na osnivanje porodica.

3.4. Budućnost srebrne ekonomije

U izvještaju publiciranom od strane *European Week of Regions and Cities* (2017.), Markku Markkula² navodi da ljudi stariji od 50 godina već predstavljaju 37% stanovništva u Europi. Broj osoba starijih od 60 godina povećat će se za oko dva milijuna ljudi svake godine u narednim desetljećima, a povećat će se i broj vrlo starih osoba, za koje je najvjerojatnije potrebna skrb ili podrška. Odgovornost je u pronalasku održivih rješenja, važnosti digitalizacije i demografskih. Iako je brzo demografsko starenje glavni društveni izazov, ono nudi i velike mogućnosti za ekonomski rast i radna mjesta u Europi i drugdje. Prema Europskoj komisiji (2018.), srebrna ekonomija je zbroj ekonomskih prilika koje proizlaze iz javnih i potrošačkih izdataka vezanih za starenje i specifične potrebe stanovništva starijeg od 50 godina. Pokriva različita područja poput turizma, skrbi, smještaja, mobilnosti i financija usluga i zahtijeva mobilizaciju svih dionika, posebno gradova i regija. Djelovanje ovih dionika je presudno, a neki su već razvili sveobuhvatne strategije za rješavanje demografskog starenja istovremeno podržavajući i razvijajući lokalne tvrtke, pokazujući da srebrna ekonomija kao široka politička i ekonomska paradigma obećava korist i samim starijim osobama i javnim socijalnim sustavima i privatno gospodarstvo općenitije. Zbog toga je Europska komisija postavila projekt SEED (H2020) koji trenutno uspostavlja prvi sustav nagrađivanja na europskoj razini koji nagrađuje inovativna rješenja temeljena na ICT-u koja podržavaju rast europske srebrne ekonomije.

Budućnost srebrne ekonomija prije svega ovisi o udjelu starijih osoba u stanovništvu. Dok udio bude velik, potencijal i značaj ovog segmenta realne ekonomije prisiljavat će radno sposobno stanovništvo da radi i stavlja se u funkciju zadovoljenja potreba starijih osoba. U nastavku slijedi prikaz mjera, politika, strategija i ciljeva koji se donose u svrhu iskorištavanja potencijala srebrne ekonomije, kroz brigu o osobama starijim od 50 godina. Dan je prikaz srebrne ekonomije na razini Europske unije te na razini Republike Hrvatske.

4. Srebrna ekonomija i demografski trendovi i izazovi u Europskoj uniji

Prema Europskoj komisiji (2014.), gospodarski oporavak, rast i nova radna mjesta glavni su prioriteti nove Europske komisije. Jedno od područja koje nudi velike izazove i mogućnosti je demografsko starenje. Jedna od velikih socijalnih, ekonomskih i političkih transformacija sadašnjeg vremena. Rješenja izazova, kao i nove mogućnosti rasta i radnih mjesta mogu se naći

² Službeno proglašen moralnim pokroviteljem europskih nagrada za srebrno gospodarstvo.

u spajanju visokotehnoloških sustava skrbi koji promiču neovisnost, s novom i rastućom „srebrnom ekonomijom“. Europa je u prosjeku najstariji kontinent na svijetu, i nastavlja to biti s godinama. Potpuni utjecaj toga ne treba podcjenjivati. Do 2060. godine, svaki treći Europljanin bit će stariji od 65. godina. S oko 90 milijuna narast će na 148 milijuna, a broj osoba preko 80 narast će sa 23 na 62 milijuna. S manje ljudi u radnoj dobi, omjer onih koji su u radnom odnosu prema „neaktivnim“ starijim odraslim osobama pomaknut će se s omjera 4:1 na 2:1. To stvara tenzije oko održivosti mirovinskih fondova, troškova skrbi i naposljetku javnih financija. Ipak, ako društvo pristupi ovoj situaciji s inovativnim načinom razmišljanja, ovaj scenarij ne treba biti toliko problematičan. Naprotiv, to je sjajna prilika za Europu. Stariji ljudi mogu biti osnaženi i vrednovani kao građani, oblikujući svoje okruženje i odabirom načina života kao aktivnih potrošača i doprinosa u rastućem „srebrnom gospodarstvu“, tražeći robu i usluge osjetljive na potrebe kasnijeg životnog razdoblja. To se može dogoditi u kontekstu pametnijih sustava zdravstvene zaštite i skrbi, koje su u velikoj mjeri omogućene integriranim tehnologijama, pružajući neovisnost proživljavanja starosti. Pri tome se stvaraju nova radna mjesta, tržišta i poslovni modeli, poboljšava se trenutna i buduća kvaliteta života, svi imaju koristi od učinkovitijih, modernih i združenih zdravstvenih sustava. Pored toga, i unatoč novoj neovisnosti koju pružaju inovativni zdravstveni sustavi, stariji odrasli ljudi još uvijek doživljavaju velike promjene u načinu života, posebno nakon umirovljenja. Osnažujući tržište koje je oblikovano potrebama i potražnjom starijih osoba, Europljani stariji od 65 godina mogu trošiti svoje vrijeme i svoj novac, trenutno približno 3000 milijardi eura, na aktivno starenje. Aktivni „ageri“ putuju, skupljaju nove vještine i uče o svemu od Interneta do povijesti umjetnosti. Ulažu u personalizirane kućne ambijente prilagođene starosnoj dobi, u kojima mogu udobno živjeti još mnogo godina. Ulažu u inovacije koje podržavaju zdrav način života ili žive s neprilikama koje dolaze sa starenjem, a aktivno sudjeluju u oblikovanju ove tržišne ponude, iako sudjeluju u organizacijama koje objedinjuju i komuniciraju njihove zahtjeve. S obzirom na odgovarajuća ulaganja i fleksibilnosti koje su ugrađene u njihovo radno okruženje, oni se možda još uvijek neće osjećati spremni za mirovinu. Prema Ahtonen (2012.) slijedom Lisabonske strategije (Strategija Europa 2020), jedan od pet glavnih ciljeva oko kojeg su se države članice složile jeste provođenje povećanja stope zaposlenosti 20-64 godišnjaka na 75% do 2020. godine. Prevođenje EU ciljeva na razinu nacionalnih ciljeva i akcijskih planova dovodi do standardiziranije primjene načela srebrne ekonomije na području Unije. Prema Zsarnoczky (2016.b), postoji nekoliko primjera prijateljskog urbanog razvoja prostora za starije osobe, a

trenutno je Europska unija u vodstvu. U okviru „Živog laboratorija“³, uspostavljena su eksperimentalna naselja s populacijom od nekoliko stotina ljudi, a glavni cilj projekta je potpuno obnoviti i povećati mentalno i fizičko zdravlje stanara.

Prema Europskoj komisiji (2018.) pored profitabilnosti za poduzeća, srebrna ekonomija trebala bi biti povezana s pozitivnim i društveno uključivim identitetom za starije odrasle osobe u Europi. Prema studiji, podržavajuće politike, s pravim poticajima i mjerama podrške bit će ključne za olakšavanje ove tranzicije. Studija procjenjuje početnu vrijednost od 3,7 bilijuna eura (2015.) za europsku srebrnu ekonomiju, a uglavnom uključuje privatne izdatke starijih osoba (50+) za razne proizvode i usluge, od smještaja do rekreacije. Službene projekcije stanovništva pokazuju da će se srebrno gospodarstvo neprestano razvijati u sljedećih 10 godina širom EU. Na temelju pretpostavki studije, potencijal se može povećati za oko 5% godišnje do 2025. godine, na 5,7 bilijuna eura. Stručnjaci studije predviđaju da će doprinos europske srebrne ekonomije BDP-u dostići 6,4 milijardi i 88 milijuna radnih mjesta do 2025., što bi bilo ekvivalentno 32% BDP-a EU i 38% zaposlenosti Unije. Općenito, europska srebrna ekonomija prepisat će pravila o tržišnim pokretačima u postojećim sektorima, kao i stvoriti potpuno nove industrije, na sjecištu demografskih i tehnoloških promjena, s velikim izvoznim potencijalom. Mnoga od ovih područja će trebati nove standarde i međudržavne mjere kako bi se olakšao njihov rast i ranije ostvarivanje koristi za starije ljude. Prema Ahtonen (2012.), donositelji politika na razini EU-a i na nacionalnoj razini polako se kreću shvativši da „srebrna ekonomija“ raste. Potencijal srebrnog tržišta ima europske i svjetske razmjere, što stvara nove prilike za društvo. Oni stvaraju potražnju za novim uslugama i proizvodima, u rasponu od personalizirane skrbi i drugih tehnoloških rješenja koja im omogućuju održavanje zdravih i neovisnih života. Prema Bran i suradnicima (2016.), svaka analiza današnjih perspektiva ekonomije srebra u Europi se mora temeljiti na razumijevanju ekonomskog koncepta srebrne ekonomije. Tim više što je ovaj koncept pomalo nejasan, iako je njegova supstanca jasna. Prema službenoj definiciji koju je kao takvu prihvatilo upravljačko tijelo Europske unije, srebrna ekonomija je količina ekonomske mogućnosti koje proizlaze iz javnih i potrošačkih troškova povezanih sa starenjem stanovništva i specifičnih potreba stanovništva starijeg od 50 godina. Drugim riječima, ekonomija srebra nije (realna) ekonomija koja ima svoje autonomno postojanje, ali je sastavni dio realne ekonomije. Stanovništvo iznad 50 godina, što za ekonomiju srebra predstavlja njezin agregat potražnje je i dalje u porastu zbog dvije glavne pojave, koje su obje dosegle vrhunac

³ Projekt LÄNSI-SUOMI u zapadnoj Finsko.

kasnih 70-ih ili ranih 80-ih, a to su povećanje dugovječnosti i pad nataliteta.

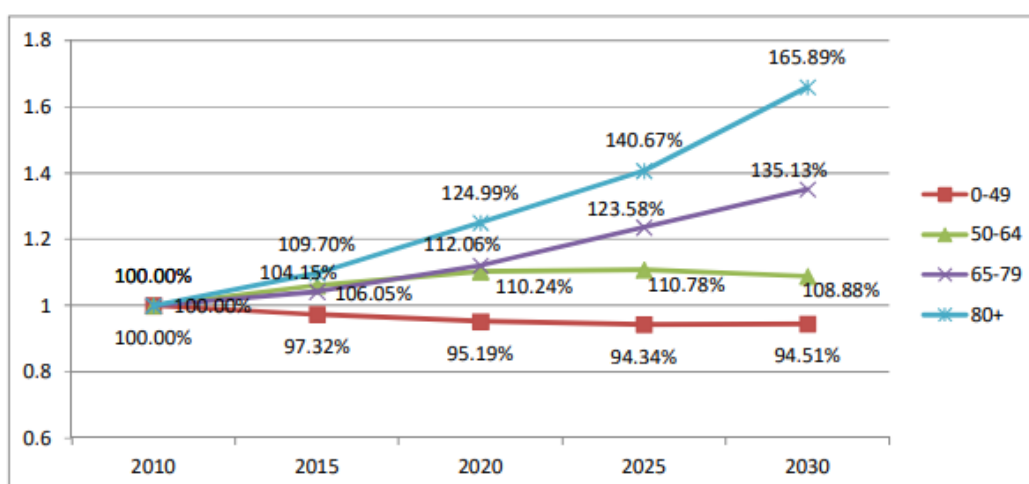
Slika 4. Razvoj stanovništva EU do 2030. godine (prijateljski scenarij)

Age group	2010	2015	2020	2025	2030
0-49	394 441 218	383 867 825	375 449 598	372 111 245	372 779 537
	63.23%	61.26%	59.22%	57.68%	56.47%
50-64	119 840 034	127 095 892	132 107 213	132 761 244	130 486 663
	19.21%	20.28%	20.84%	20.58%	19.77%
65-79	80 664 196	84 015 165	90 395 638	99 687 876	109 004 221
	12.93%	13.41%	14.26%	15.45%	16.51%
80+	28 845 498	31 643 930	36 055 179	40 575 542	47 852 047
	4.62%	5.05%	5.69%	6.29%	7.25%
Total	623 790 946	626 622 812	634 007 628	645 135 907	660 122 468
	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%	100.00%

Izvor: autorica preuzela tablicu iz: Huisman i suradnici (2013.), citirano kod Štefanik i suradnici (2013.:14).

Slika 4 pokazuje kako je na početku promatranog razdoblja ukupni broj stanovnika EU-a bio gotovo 624 milijuna. Broj će rasti tijekom čitavog referentnog razdoblja od 2010. do 2030. godine. Prema tzv. prijateljskom scenariju NIDI⁴projekcija, ukupan broj stanovnika EU-a porast će na preko 660 milijuna. Udio dobne skupine 50-64 godina blagi rast i kasnije lagani padom nakon 2020. godine, dok dobne skupine 65-79 i 80+ pokazuju jasan trend rasta.

Slika 5. Indeks rasta dobnih skupina (prijateljski scenarij)

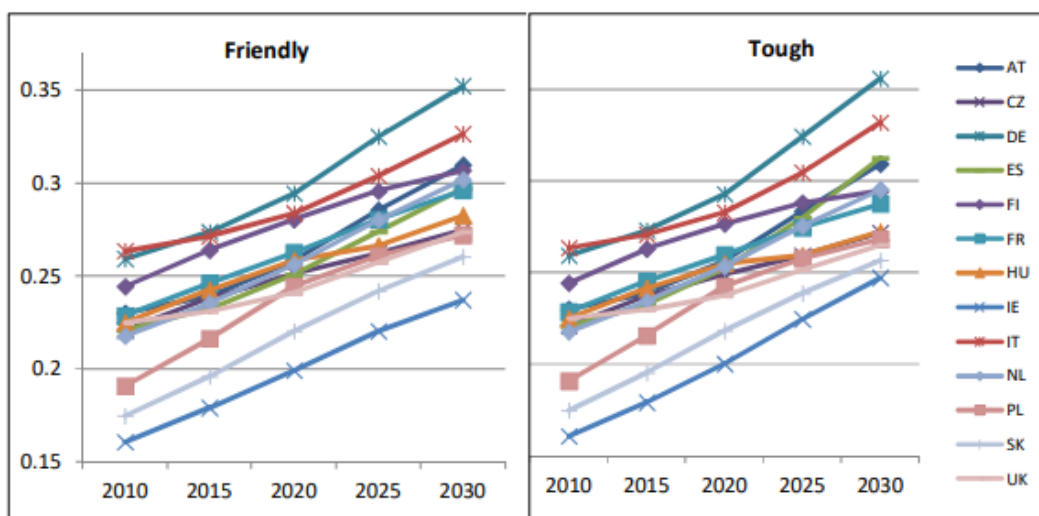

Izvor: autorica preuzela grafikon iz: Huisman i suradnici (2013.), citirano kod Štefanik i

⁴ Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute

Slika 5 prikazuje indeks promjena u promatranom razdoblju (2010.-2030.) tzv. „prijateljski scenarij“. Najintenzivniji rast očekuje se u dobnoj skupini 80+, a slijedi dobna skupina 65-79 godina starosti. Zajedno će rasti sa 17,56% na 23,76% udjela u ukupnom stanovništvu koje će utjecati na o privatnu potrošnju stanovništva.

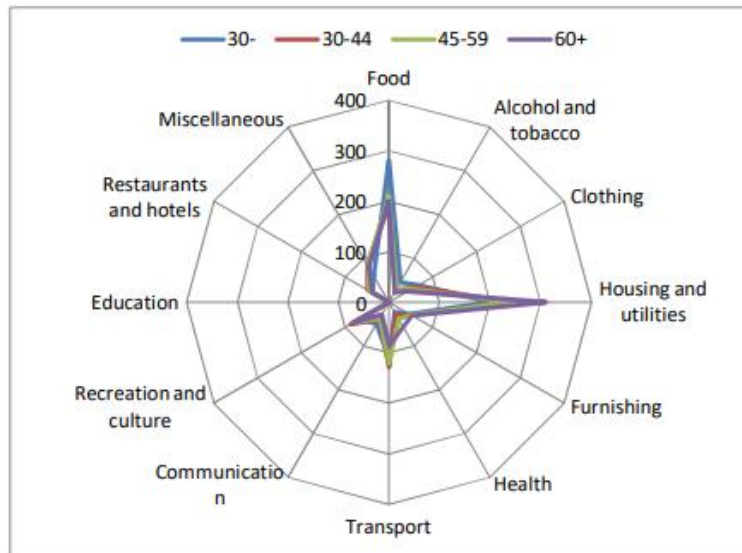
Slika 6. Promjena udjela stanovništva starijeg od 60 godina u odabranim zemljama EU na temelju demografskih projekcija NIDI

Izvor: autorica preuzela grafikone iz: Huisman i suradnici (2013.), citirano kod Štefanik i suradnici (2013.:16)

Slika 6 pokazuje razvoj udjela od 60+ u ukupnom stanovništvu u odabranim zemljama EU. Brojke se temelje na NIDI projekcijama - „prijateljski“ (lijevi) i „tvrđi“ (desni) scenarij. Sve promatrane zemlje se suočavaju s porastom udjela stanovništva starijeg od 60 godina. Postoje samo male razlike u proporcijama i tempu promjena. Irska i Slovačka predstavljaju predstavnike zemlja s najmanjim udjelom stanovništva u dobi od 60+. Njemačka i Italija imaju visok udio stanovništva 60+ sa značajnom tendencijom povećanja do 2030. godine, s tim da je projekcija za Njemačku iznad 35%. do 2030. godine. Finska predstavlja zemlju s relativno visokim udjelom stanovništva koji ima 60 i više godina i očekuje se da će se daljnji rast usporiti, a Finska će se približiti glavnoj skupini zemalja.

Slika 7. Srednji izdaci na jednocifrenoj razini COICOP-a u europskim zemljama prema dobi referentne osobe

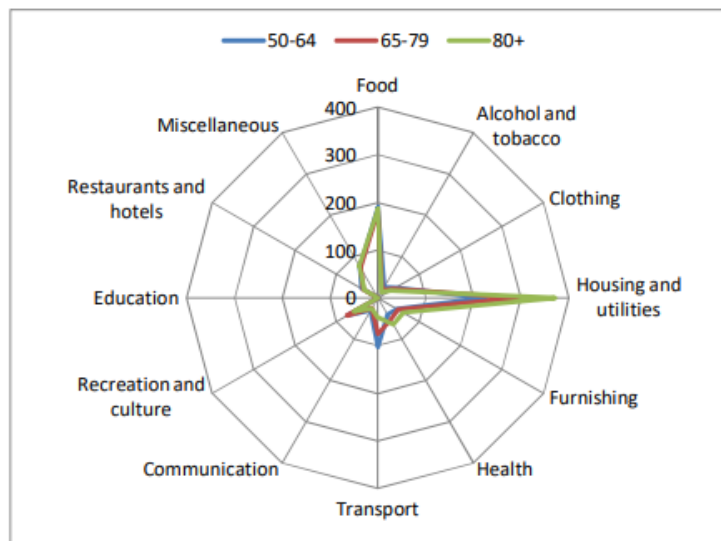

Izvor: autorica preuzela grafikone iz: Eurostat, citirano kod Štefanik i suradnici (2013.:20)

Slika 7 prikazuje prosječne brojke za prosječnu potrošnju 12 glavnih kategorija proizvoda/ usluga. Brojke prikazuju srednje izdatke za pojedine stavke po 1000 eura. Prosjek se računa kao ponderirani prosjek iz podataka za zemlje u kojima su podaci bili dostupni. Izdaci za hranu predstavljaju 278,81 eura na 1000 eura u slučaju kućanstva s osobama mlađim od 30 godina. Troškovi stanovanja predstavljaju 309,75 eura na 1000 eura u slučaju kućanstava s osobama starijim od 60 godina. Zaključak je da što je kućanstvo manje, to je veća njegova potrošnja za stanovanje ako se relativno računa na 1000 eura. Troškovi vezani za zdravstvo jedini su (osim stanovanja) koji očitro rastu s cijenama dobi referentne osobe. Potrošnja na većinu ostalih predmeta opada s godinama i posebno nakon što osoba napuni 60. To bi se moglo povezati s padom prihoda povezanih s napuštanjem tržišta rada pri odlasku u mirovinu. Prosječna potrošnja 60+ domaćinstava na odjeću, prijevoz i promet tekomunikacije, mogla bi stvoriti određenu zabrinutost u vezi s budućim proširenjem potražnje. Pad nije tako jasan u rekreaciji, kulturi, restoranima i hotelima koji bi mogli stvoriti potporu konceptu srebrne ekonomije.

Slika 8. Srednji izdaci na jednoznamenastoj razini COICOP-a u europskim zemljama

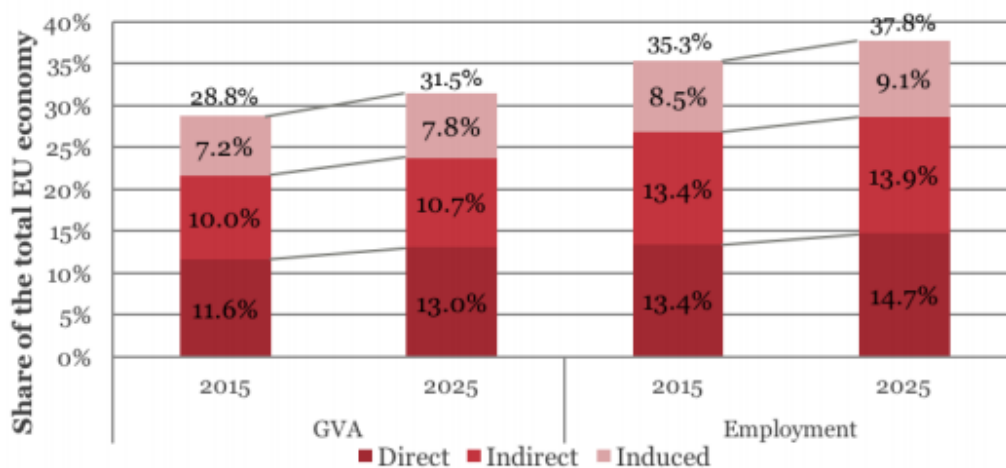
prema dobi referentne osobe

Izvor: autorica preuzela grafikone iz: Eurostat, citirano kod Štefanik i suradnici (2013.:21)

Kada se pomno ispituju obrasci potrošnje starijih osoba, trendovi poznati iz usporedbi 60+ domaćinstava mogu se promatrati u jasnijem obliku. Povećanje u odnosu u slučaju skupine 80+ dovodi do rasta prosječnih troškova stanovanja, vidljivo iz slike 8. Najviši udio samačkih kućanstava može se očekivati i u ovoj skupini. Izdaci za prijevoz padaju na manje od polovice među kućanstvima koja imaju osobe u dobnoj grupi 50-64. Zdravstveni izdaci rastu s godinama osobe. Potrošnja na hranu ostaje gotovo na istoj razini.

Slika 9. Ekonomski utjecaj srebrne ekonomije u EU

Izvor: autorica preuzela grafikon iz: Europska komisija, 2018:10

Slikom 9 vidljivo je kako direktni utjecaj srebrne ekonomije na području unije sve više raste te

se predviđa rast njezinog utjecaja u narednih pet godina. Također, srebrna ekonomija zauzima sve veći obujam unutar realnog tržišta unije, što dodatno naglašava važnost pravodobnih reakcija na ovaj društveno-demografski trend, proizašao iz biološke prirode čovjeka.

4.1. Europsko inovacijsko partnerstvo za Aktivno i Zdravo starenje (partnerstvo)

Prema Ahtonen (2012.), „Partnerstvo“ koje je službeno pokrenula EU u 2011. godini ima za cilj poboljšati zdravlje starijih građana EU-a kako bi im pomogli da ostanu aktivni i sudjeluju u ekonomiji i društvu te jačaju učinkovitost i održivost zdravstvenih sustava. Opći cilj je povećati broj godina zdravog života (HLY). Strateški plan provedbe partnerstva, usvojen od strane Upravnog odbora u studenom 2011, prihvaća trostupanjski pristup starenju:

1. prevenciju, probir i ranu dijagnozu potencijalnih problema,
2. njegu i liječenje,
3. usvajanje aktivnog i zdravog stila života.

Partnerstvo je donijelo raznoliku skupinu dionika oko koje se treba dogovoriti skup radnji. Nažalost, prijedlozima nedostaju sveobuhvatni odgovori na izazove. Partnerstvo ne može pružiti sveobuhvatna rješenja i njegov snažni naglasak na inovaciji riskira ohrabrivanje razvoja novih tehnologija. Promicanje zdravlja i prevencije bolesti nisu pravilno riješeno u „Partnerstvu“. Poboljšanje pridržavanja dugotrajne terapije, savjetovanje pacijenata o upotrebi lijekova, korištenje dijagnostičkih alata za identificiranje mogu nesumnjivo igrati važnu ulogu, ali ako je EU ozbiljna u povećanju HLY-a, usredotočit će se na troškovno učinkovite mjere s najvećim utjecajem na zdravlje ljudi. Promicanje promjene prehrane, više vježbanja ili prestanak pušenja mogu, u kratkom vremenu znatno smanjiti bolesti i dovesti do zdravijeg života. Promicanje inovativnih načina utječe na ponašanje ljudi i način života uopće, a starost je ujedno i sjajna ekonomska prilika. Komunikacija Komisije „Napredak u EU Strateški plan provedbe europske inovacije Partnerstvo za aktivno i zdravo starenje“, objavljena u veljači 2012. iznosi prijedloge za daljnje postupanje. Poziva dionike da se opredijele za određene akcije i ima za cilj uspostaviti tržište inovativnih ideja. Bavi se regulativnim i standardizacijskim pitanjima i ima za cilj uskladiti relevantne mehanizme financiranja. Nadalje, Ahtonen (2012.) ističe kako su ciljevi europskog društva usmjereni na sljedeće:

1. Povećanje očekivanog trajanja zdravog životnog vijeka - Ako je EU ozbiljna u povećanju zdravlja ljudi svih životnih godina, mora učiniti više na promicanju zdravlja i rješavati uzroke lošeg zdravlja, umjesto da liječi posljedice. Zdravlje i prevencija

bolesti moraju biti promovirani u svim sektorima na svim razinama društva. Promicanje zdravlja znači promjenu stila života, okoliš, zdravstvenu zaštitu i radne uvjete za poboljšanje zdravlja, ali prevencija bolesti uključuje pregled, dijagnosticiranje i liječenje bolesti prije no one postanu štetne i skupe za liječenje. EU mora iskoristiti alate koji joj stoje na raspolaganju za promociju zdravlja. Mora koristiti zakonodavne alate kao što je naglašavanje koji su to nezdravi proizvodi, reguliranje soli i sadržaja masti te zakoni o označavanju hrane. Zdravstveni sustavi nacionalna su nadležnost, ali europski semestar može pomoći u transformaciji zdravstvenih sustava i pružiti smjernice o integriranju prevencije i promicanja zdravlja u zdravstvene usluge. EU bi mogla koristiti kvalitativne i kvantitativne alate za procjenu, poput procjene utjecaja na zdravlje i analize troškova i koristi, u prilog ekonomičnih mjera s trajnom pozitivnošću utjecaja na društvo i ekonomiju. Kako su zapošljavanje i društvena participacija ključni doprinosi dobrobiti i zdravom aktivnom starenju, EU bi trebala osigurati da njena pravila podržavaju ovu vezu.

2. Stvaranje životnih okruženja - Stvaranje okruženja pogodnih za zdravlje i zdravlje u gradovima i ruralnim zajednicama znači rješavanje problema poput prometa, infrastrukture, zagađenja, stanovanja, javnih prostora i usluga. Radna mjesta mogu podržati dobro zdravlje i promovirati zdrav način života, čime se povećava HLY radnika. Mora se učiniti više kako bi se prilagodili potrebama starijih ljudi koji češće pate od invaliditeta i kroničnih bolesti, kako bi se poboljšao pristup cjeloživotno mučenju i ponudio poticaj ljudima da ostanu raditi duže. Dokazi pokazuju da su zdravi radnici učinkovitiji i produktivniji, tako da usvajanje holističkog pristupa zdravlju treba biti pitanje upravljanja. Socijalna politika EU kompetencija za promicanje zdravlja i zaštite na radu mogla se koristiti za poboljšanje uvjeta na radnom mjestu na način koji podržava aktivno starenje i potrebe starijih radnika. EU bi mogla iskoristiti okvir za korporativno upravljanje koji treba osigurati smjernice za poslodavce. EU bi trebala promovirati međusektorski pristup zdravlju na razini EU. Komisija treba nastaviti promovirati partnerstva između ključnih dionika poput tijela vlasti, industrija, sindikata i nevladinih organizacija i osigurati da se uzme u obzir glas starijih ljudi. Kao i dijeljenje najboljih praksi, EU bi mogla pružiti vladama smjernice za stvaranje okruženja koja pomažu promicanje zdravlja.
3. Povećanje starosne dobi za odlazak u mirovinu i sudjelovanja na tržišta rada- Danas je prosječna a dob u kojoj Europljani izlaze s tržišta rada 61 godina starosti. Kako se broj ljudi radne dobi smanjuje povećava se diskrepancija između ponude radne snage i

potražnje za radnom snagom, to jest, procjenjuje se da bi do 2050. mogao biti jaz u radnoj snazi u iznosu od 35 milijuna ljudi. Ovo je neodrživo ako Europa želi zadržati svoju trenutnu razinu blagostanja. Povećati stopu sudjelovanja na tržištu rada na 75% do 2020. povećavajući HLY-ove i promovirajući one prilagođene dobnim skupinama okruženja moraju se kombinirati s drugim radnjama. Europska tržišta rada moraju postati mobilnija i fleksibilnija, a s njima i demografski trendovi. EU mora izgraditi integrirano tržište rada, na kojem ljudi mogu živjeti, raditi i pružiti usluge preko granice. Povećanje dobi odlaska u mirovinu i povećanje razine radne participacije nacionalne su nadležnosti, ali EU mora promovirati raspravu i dijeliti najbolje prakse izvan EU. Rasprava o reformi mirovina u cijeloj EU je započela, ali treba još rasprave o smanjenju fleksibilnosti prijevremenog umirovljenja, ukidanje obvezne dobi umirovljenja, upravljanje tranzicijom između rada i odlazaka u mirovinu, maksimiranje volontiranja i druge mogućnosti karijere nakon umirovljenja i mijenjanje stavova poslodavaca i zaposlenika prema honorarnom radu i dužoj karijeri.

4. Stvaranje europskog tržišta za zdrave proizvode i usluge - Novi i postojeći proizvodi i usluge, mogu podržati aktivno i zdravo starenje. Međutim, njihovo raspoređivanje i dalje je otežano nizom prepreka. EU treba jedinstveno tržište zdravlja. Direktiva o pacijentovim pravima za prekograničnu zdravstvenu zaštitu, a bi također trebali poticati vlade na razmjenu informacija o postupcima javne nabave i zahtjeva za nadoknadom za medicinske tehnologije, i poticati transparentno i učinkovito zdravlje potpomognuto tehnologijom.
5. Uključivanje građana EU u tranziciju - Nijedna od gore predloženih akcija neće biti uspješna bez uključivanja građana. Partnerstvo prepoznaje nova, inovativna rješenja i implementirat će se samo ako su razvijeni sa iza potrošače i pacijente. Osvajanje ovog tržišta i iskorištavanje njezinog potencijala rasta zahtijevat će od poduzeća razumijevanje potreba starijih ljudi. Masovno tržište proizvoda i usluga mora im biti dostupno. Sve veći broj starijih ljudi, proračunska ograničenja o javnim uslugama, tehnološkom razvoju i dostupnost informacija na mreži dovela su do situacije u kojoj stari i mladi ljudi, pacijenti i potrošači, postaju prisiljeni postati više uključeni u brigu o svom zdravlju. Kako bi se osigurala glatka tranzicija, kreatori politika moraju podržati sudjelovanje pacijenata, pružiti obrazovne alate i paziti da najslabiji ne budu zapostavljeni. Svi građani EU-a, bez obzira jesu li njegovatelji, pacijenti, potrošači, radnici ili poslodavci moraju biti uključeni u tranziciju. Oni trebaju razumjeti da stari sustav više nije održiv. Europljani moraju duže raditi i preuzeti veću odgovornost za

svoje zdravlje.

Ako je povećan životni vijek vezan sa zdravim starenjem, stariji ljudi mogu nastaviti uživati u životu u potpunosti i doprinosti tržištu rada i društvu, to će umanjiti pritisak na zdravstvene i socijalne usluge, a time i javni proračun. Inkluzija srebrnog tržišta u tržište rada i društvo podržava socijalnu koheziju i međugeneracijsku solidarnost. Europa ima jedinstvenu priliku u postizanju leaderske pozicije na svjetskoj razini po pitanju skrbi o srebrnom tržištu. Kako bi se leaderska pozicija postigla, potrebno je pojačati suradnju svih segmenata društva u cilju promicanja zdravog i aktivnog starenja.

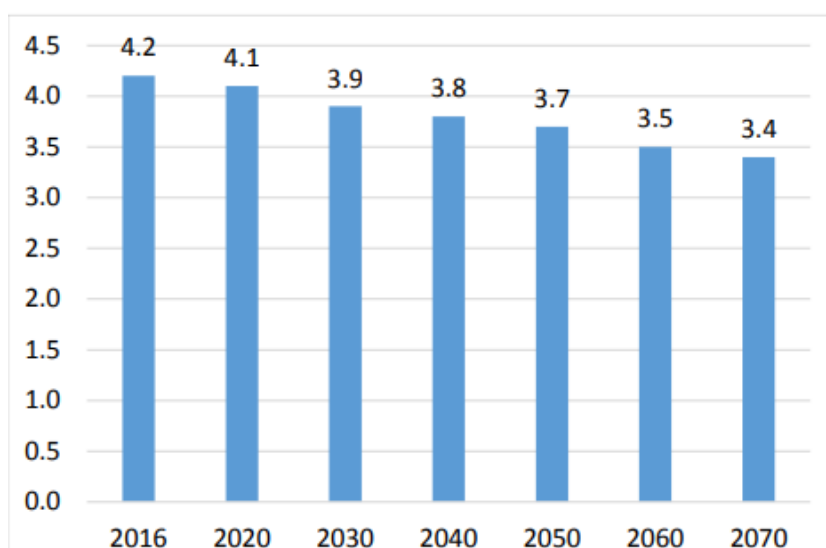
4.2. Srebrna ekonomija i demografski trendovi i izazovi u Republici Hrvatskoj

Tematika starenja stanovništva aktualna je zadnjih nekoliko desetljeća u javnom prostoru Republike Hrvatske. Brojni analitičari i demografi upozoravaju na prijetnju odumiranja nacije, zbog velikih iseljavanja mladih iz države te nedovoljno rođene djece. Sve to Hrvatsku svrstava među zemlje sa velikim udjelom starog stanovništva, a država još uvijek nije pronašla model kojim će ublažiti negativan trend starenja, potpomognut iseljavanjem nakon svake krize koja zadesi slabo i iscrpljeno hrvatsko gospodarstvo. Slikom 10 može se vidjeti kako će broj stanovnika u Hrvatskoj dosegnuti brojku od 3,4 milijuna u 2070. godini, što je gotovo jedan milijun stanovnika manje nego danas.

Slika 10. Predikcija broja stanovnika Republike Hrvatske u promatranom razdoblju do

2070. godine

Stanovništvo (u milijunima)

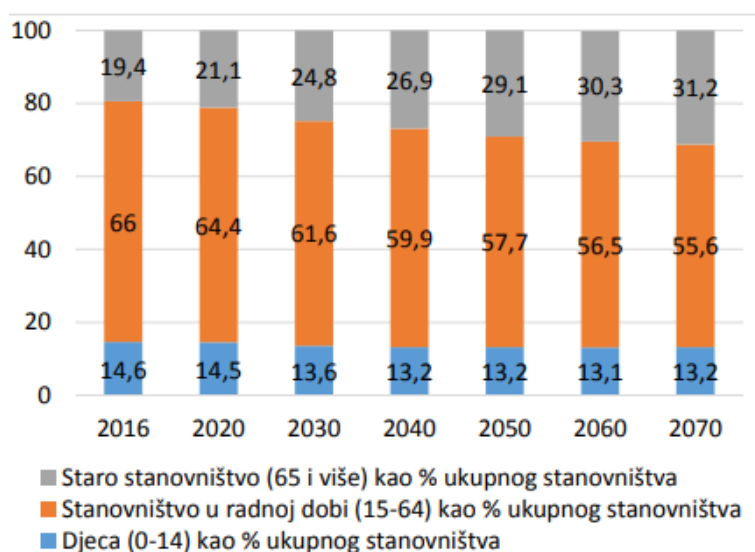

Izvor: autorica preuzela grafikon iz: HNB, 2017:12

Iako Hrvatska nije među najrazvijenijim članicama EU-a, starenje stanovništva predstavlja veliki izazov za hrvatsko društvo. “Starenje stanovništva najviše je zahvatilo razvijene europske zemlje, čije se stanovništvo smatra jednim od najstarijih u svijetu, a Hrvatska nije iznimka. Republika Hrvatska svrstava se među deset zemalja u svijetu s najstarijim stanovništvom s jednim od najvećih udjela starijeg stanovništva u Europi od 17,7 % . Demografska predviđanja govore u prilog daljnjeg povećanja udjela osoba starije životne dobi. U sljedećih trideset godina starenje i depopulacija bit će glavno obilježje stanovništva Hrvatske“ (Župan, 2019.:98). Osim velikih iseljavanja i slabog nataliteta, Hrvatska ima sve veći broj stanovnika koji dugo žive, uslijed stvaranja povoljnijeg okruženja za osobe 50+. Rezultat toga su opterećen mirovinski i zdravstveni sistem, ali i velik broj potencijalnih potrošača kojima još uvijek nisu ponuđena prikladna gerontološka rješenja. Kao jedna od rješenja za smanjenje mirovinskog sustava vlada je donijela zakone kojima se povećava broj godina odlaska u mirovinu. Slikom 11 vidljivo je kako broj stanovnika starijih od 65 godina raste kroz čitavo promatrano razdoblje do 2070. godine. Stanovništvo do 14 godina ostaje manje-više nepromijenjeno, a broj radno aktivnog stanovništva se smanjuje za gotovo 10% u 2070. godini u odnosu na 2016. godinu.

Slika 11. Udio stanovništva prema dobnoj strukturi u promatranom razdoblju do 2070.

Struktura stanovništva (u %)

Izvor: autorica preuzela grafikon iz: HNB, 2017:12

“Zadnjih godina u Hrvatskoj imamo, uz porast starijeg stanovništva, i trend porasta životnog vijeka za 15 godina, što uvelike opterećuje nepripremljene sustave socijalne, zdravstvene i svake druge zaštite starijih. No, s druge strane, još 2012. godine OECD, a kasnije i EU, upozoravaju na tzv. *Silver Economy* (Srebrna ekonomija) prema kojoj potrošnja ljudi starijih od 60 godina u posljednjih 20 godina raste za čak 50 posto brže od potrošnje mlađih od 30 godina. U tom kontekstu, industrija je osvijestila činjenicu da su umirovljenici poseban segment kojem se treba prilagoditi i da će tržište proizvoda namijenjenih starijim osobama sve više rasti. Naime, starenje stanovništva sve je izraženije, a predviđanja govore da će do 2050. godine broj starijih od 65 godina na globalnoj razini prvi put biti veći od broja djece mlađe od pet godina“ (više o tome u: Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2020). Postavlja se pitanje koliko je hrvatska politika, ali prije svega koliko su poduzetnici svjesni ovog trenda i što poduzimaju po pitanju inovacija. Posljednjih godina moglo se svjedočiti otvaranju velikog broja staračkih domova, kojima se nastoji zadovoljiti potražnja, koja je i dalje veća od ponude, ali se rijetko može čuti o inovacijama namijenjenim za osobe starije životne dobi.

Prema Europskoj komisiji (2018.), hrvatsko ministarstvo zdravstva za starije osobe uključeno je s višim obrazovnim institutom iz područja gerontologije u primjeni gerontologije i povezanih aktivnosti. Vrste aktivnosti uključuju:

- Studije o budućim zdravstvenim potrebama i funkcionalna oštećenja starijih osoba. Stručna i metodološka podrška.
- Podrška za provođenje pojedinih programa zdravstvenih mjera i postupaka u zdravstvenoj zaštiti starijih osoba.

“Zaštita zdravlja za osobe starije od 65 godina jedan je od prioriteta Hrvatske koja ima strukturu stanovništva s gotovo petinom populacije starijom od 65 godina. Zdravstvena skrb o starijim osobama na primarnoj razini zdravstvene zaštite je prvenstveno u nadležnosti izabranog doktora specijaliste opće/obiteljske medicine. Centri za gerontologiju Zavoda za javno zdravstvo koordiniraju i provode gerontološko- javnozdravstvenu djelatnost na nacionalnoj razini, u županijama i Gradu Zagrebu. Gerontološki centri (multifunkcijski izvaninstitucijski centri za starije) i Domovi za starije osobe (institucijski smještaj) po nadležnosti pripadaju sustavu socijalne skrbi. U dijelu kliničkog zbrinjavanja, odnosno na sekundarnoj i tercijarnoj razini zdravstvene zaštite, legislativno je definirana specijalistička djelatnost gerijatrije čije je područje djelovanja dijagnostika, liječenje i rehabilitacija, dok je gerijatrijska zdravstvena njega za starije osobe (65+) u domovima za starije potvrđena standardom Hrvatske komore medicinskih sestara“ (Tomek-Roksandić i suradnici, 2017:340).Može se zaključiti kako hrvatski zdravstveni sistem puno doprinosi produljenju i kvaliteti života za osobe starije životne dobi, jer je zdravstvo gotovo u potpunosti besplatno u odnosu na pružene usluge.

Govoreći o negativnim gospodarskim trendovima u Hrvatskoj izazvanima starenjem stanovništva, Hrvatska narodna banka ističe sljedeće podatke: „Hrvatska se nalazi na putanji trajnog smanjenja broja stanovništva te će, prema demografskim projekcijama, do 2050. pasti na 3,7 milijuna stanovnika, da bi 2070. godine imala tek 3,4 milijuna stanovnika među kojima će se povećavati udio starog stanovništva iznad 65 godina. Istovremeno, nepovoljni učinci će se očitovati na tržištu rada te će se u narednom periodu smanjivati postotak radno sposobnog stanovništva, a povećavati udio uzdržavanog stanovništva“ (HNB, 2018).Guverner HNB-a, Vujčić, je istaknuo kako rješenje leži u robotizaciji što većeg broja radnih mjesta, jer se na taj način može smanjiti deficit za radnicima.

Prema navodima najkompetentnijih hrvatskih demografa, poput Akrapa (2019) i Wertheimer-Baletić (2004) hrvatska bilježi kontinuirani trend depopulacije stanovništva, a kao ishodišna godina bilježi se 1991. godina. Tijekom 90-ih godina 20. stoljeća dolazi do depopulacije uslijed ratnih dešavanja, a depopulacija se nastavlja ekonomski lošom situacijom nakon rata te uslijed

i nakon svjetske ekonomske krize iz 2008. godine, koja je rezultirala recesijom, koja je u Hrvatskoj trajala duže nego što je očekivano. Prema navedenim demografima, Hrvatska se suočava sa ubrzanim starenjem osoba starijih od 65 godina, a u isto vrijeme bilježi smanjenje broja mladih osoba – osobe od 0 do 14 godina. Stoga se može zaključiti kako su glavni čimbenici depopulacije stanovništva Hrvatske iseljavanje prouzrokovano ratnim i ekonomskim čimbenicima.

5. Zaključak

Srebrnu je ekonomiju moguće definirati kao ekonomiju koja se temelji na demografskim karakteristikama populacije. Snagu ovoj relativno novoj ekonomiji dale su osobe starije od 50 godina, koje se tretira kao populaciju srebrne ekonomije. Jedna od glavnih odlika srebrne ekonomije jeste iskoristiti izazov, ali ujedno i potencijal koji starenje i produljenje životnog vijeka donosi. Čovjek je biološko biće koje s godinama stari te zahtijeva dodatnu skrb. Može se zaključiti kako je područje srebrne ekonomije fokusirano na olakšavanje života osobama starije životne dobi. No, srebrna ekonomija nije fokusirana samo na starije osobe, već nastoji stvoriti ravnotežu, kroz otvaranje novih radnih mjesta za radno aktivno stanovništvo te na taj način smanjiti stopu nezaposlenosti. Srebrna ekonomija postala je katalizator tehnoloških inovacija, ponajviše sa područja gerontologije. Takve inovacije unaprjeđuju kvalitetu života starijih osoba, a uspješnim inovatorima tržišni udio unutar srebrne ekonomije, koja se sve više približava realnoj ekonomiji. Pored toga, cilj je srebrne ekonomije učiniti da se starije osobe što više uključe u društvo i postanu produktivne u svojoj zajednici, kroz volontiranje i/ ili ponovo uključivanje u tržište rada (najčešće na pola radnog vremena). U tom smjeru razvijaju se novi pojmovi, kao što je *olderpreneur*, što označava osobu stariju od 50 godina, koja je po prvi puta postala poduzetnik. Može zaključiti kako se prva i druga hipoteza, koje kažu kako: „Srebrna ekonomija predstavlja financijski potentan koncept unutar realne ekonomije“ te „Europska unija predstavlja svjetskog lidera u pristupu i promoviranju srebrne ekonomije“ prihvaćaju, jer je uočeno na temelju kvantitativnih podataka kako populacija srebrne ekonomiju igra i igrat će važnu i veliku ulogu u svjetskoj i europskoj ekonomiji, što će rezultirati orijentiranošću poduzetništva i institucija ka osobama starijima od 50 godina. Treća hipoteza, koja tvrdi kako: Republika Hrvatska prati trendove srebrne ekonomije u skladu s ostalim članicama unije“ se odbacuje, jer nije uočen izražen pristup pojmu srebrne ekonomije u teorijskom/ znanstvenom radu, niti u praksi. Republika Hrvatska naglasak stavlja na zdravstveni i mirovinski sustav, ali ne i na cjelovit koncept srebrne ekonomije koji srebrnoj populaciji i ostatku populacije može donijeti pozitivne ishode. Starije osobe još uvijek predstavljaju teret za državu i na njih se negativno gleda u javnosti s ekonomskog aspekta. Može se zaključiti kako je potrebno promijeniti stav i strah od omjera 1:1 (1 zaposleni na 1 umirovljenika), kroz implementaciju koncepta srebrne ekonomije u hrvatsko gospodarstvo. Preporuka je slijediti uspješnu europsku praksu, za koju već postoje strategije i akcijski planovi spomenuti u radu.

Literatura

1. Ahtonen, A. (2012). Healthy and active ageing: turning the 'silver' economy into gold. Policy Brief, 12(3), 2012.
2. Akrap, A. (2019). Stanovništvo u Hrvatskoj: čimbenici silaznih trendova. Obnovljeni život, 74(3), 335-350.
3. Bran, F., Popescu, M. L., & Stanciu, P. (2016). Perspectives of silver economy in European Union. Revista de Management Comparat International, 17(2), 130.
4. Čipin i suradnici (2014). Stručna podloga za izradu Strategije prostornog razvoja Republike Hrvatske: DEMOGRAFSKI SCENARIJI I MIGRACIJE. Dostupno na: https://mgipu.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Prostorno/StrategijaPR/Demografski_scenariji_i_migracije.pdf pristupljeno 16.06.2020.
5. Europska komisija (2014). The rise of the Silver economy: Ageing, economic growth and jobs go together very well. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eip/ageing/news/rise-silver-economy-ageing-economic-growth-and-jobs-go-together-very-well_en pristupljeno 11.06.2020
6. Europska komisija (2015). Growing the European Silver Economy. Dostupno na: <http://ec.europa.eu/research/innovation-union/pdf/active-healthy-ageing/silvereco.pdf> pristupljeno 07.06.2020
7. Europska komisija (2018). Silver Economy Study: How to stimulate the economy by hundreds of millions of Euros per year. Dostupno na: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/silver-economy-study-how-stimulate-economy-hundreds-millions-euros-year> pristupljeno 07.06.2020
8. Europska komisija (2018). The Silver Economy. Dostupno na: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/a9efa929-3ec7-11e8-b5fe-01aa75ed71a1> pristupljeno 07.06.2020.
9. Cook, L. (2017). Over-50s are the new business start-up generation. Dostupno na: <https://www.ft.com/content/183a52a6-d9b6-11e6-944b-e7eb37a6aa8e> pristupljeno 17.06.2020.
10. Hrvatska narodna banka – HNB (2017). Gospodarska situacija 2018.-2019. i izazovi tržišta rada u uvjetima demografskih promjena i automatizacije rada. Dostupno na: https://www.hnb.hr/documents/20182/2226149/hn17052018_prezentacija.pdf pristupljeno 18.06.2020.

11. Hrvatska narodna banka – HNB (2018). Demografske promjene i automatizacija – izazovi za tržište rada. Dostupno na: <https://www.hnb.hr/-/demografske-promjene-i-automatizacija-izazovi-za-trziste-radapristupljeno> 18.06.2020.
12. Hrvatska turistička zajednica – HTZ (2016). Priručnik o doživljajima. Dostupno na: <https://www.htz.hr/sites/default/files/2017-01/Prirucnik-o-dozivljajima.pdf> pristupljeno 17.06.2020.
13. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje. Dostupno na: <https://www.mirovinsko.hr/print.aspx?id=17956> pristupljeno 07.06.2020
14. Hudson, R. B., & Goodwin, J. (2014). Hardly an oxymoron: Senior entrepreneurship.
15. Jurčić, L. (2017). Svjetsko gospodarstvo deset godina nakon početka krize. *Ekonomski pregled*, 68(6), 655-685.
16. Klimczuk, A. (2012). Supporting the Development of Gerontechnology as Part of Silver Economy Building. *Ad Alta: Journal of Interdisciplinary Research*, 2(2), 52-56.
17. Medicinska grupa (2019). Silver ekonomija potiče ekonomski rast zemlje. Dostupno na: <https://www.medicinska-grupa.hr/hr/zdravstveni-turizam/silver-ekonomija.html?fbclid=IwAR24jrgxmCaZtbySkg2i487uEhLlluQE6z0nOEAJ4twSPLc3I8NamuqWHsI> pristupljeno 31.07.2020.
18. Tomek-Roksandić, S., Branko, K., Šostar, Z., Stavljenić-Rukavina, A., Katalinić-Janković, Pavić, T., ... & Predavec, S. (2017). The mission of silver economy- Contribution of the cooperation of gerontology with the Croatian Economic Association/Improving the health protection of the elderly. In *Ekonomska politika Hrvatske u 2018.. Hrvatsko društvo ekonomista*.
19. Štefánik, M., Domonkos, T., Horvát, P., Hvozdková, V., Lichner, I., Miklošovič, T., & Radvanský, M. (2013). *Modelling the economic potential of the silver economy*. Brussels: Centre for European Policy Studies (CEPS).
20. Wertheimer-Baletić, A. (2004). Depopulacija i starenje stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj. *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 13(72+ 73), 631-651.
21. WHO (2020). *What is Healthy Ageing?*. Dostupno na: <https://www.who.int/ageing/healthy-ageing/en/> pristupljeno 07.06.2020.
22. Zsarnoczky, M. (2016.a). *Innovation challenges of the silver economy*. *VADYBA*, 28(1), 105-109.

23. Zsarnoczky, M. (2016.b). Silvertourism. International ScientificDays, 19-20.
24. Zsarnoczky, Martin. (2016.c). The New Hope for the EU – Silver Economy.
25. Župan, A. (2019). Social care in the community for the elderly in social risk – review work. Časopis za primijenjene zdravstvene znanosti, 5(1), 97-103.

Popis slika

Slika 1. Očekivane koristi / gospodarski učinci inicijativa nacionalnih politika vezanih za srebrnu ekonomiju.....	11
Slika 2. Tranzicija turističkog doživljaja od 4S prema 6E.....	12
Slika 3. Tipologijaturista.....	13
Slika 4. Razvoj stanovništva EU do 2030. godine (prijateljski scenarij).....	23
Slika 5. Indeks rasta dobnih skupina (prijateljski scenarij).....	23
Slika 6. Promjena udjela stanovništva starijeg od 60 godina u odabranim zemljama EU na temelju demografskih projekcija NIDI	24
Slika 7. Srednji izdaci na jednocifrenoj razini COICOP-a u europskim zemljama prema dobi referentne osobe	24
Slika 8. Srednji izdaci na jednoznamenkastoj razini COICOP-a u europskim zemljama prema dobi referentne osobe	25
Slika 9. Ekonomski utjecaj srebrne ekonomije u EU.....	26
Slika 10. Predikcija broja stanovnika Republike Hrvatske u promatranom razdoblju do 2070. godine	30
Slika 11. Udio stanovništva prema dobnoj strukturi u promatranom razdoblju do 2070.	32

Popis tablica

Tablica 1. Ekonomski segmenti srebrne ekonomije.....	4
Tablica 2. Zemlja s najbržim trendom starenja stanovništva	8